

monográfia

Bene János

Nyíregyháza az I. világháborúban

1914

Az utolsó békeévek távolabbi összetűzései nem váltottak ki különösebb visszhangot Nyíregyházán. A helyi sajtóból, a Nyírvidékből az olvasó közönség értesülhetett a Balkán-háborúkról, a Bosznia-Hercegovinában zajló nagygyakorlatról. Sokkal megrendítőbb hír volt Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc halála, melyet az 1914. június 12-i közgyűlésen jelentette be Májerszky Béla polgármester. A képviselő, megemlékezve arról is, milyen sokat tett az elhunyt a vasútállomás bővítéséért, részvétáviratot küldött az özvegynek. A gyász mellett az aggodalom is átjárta ezt az ülést, hiszen kósza hírek terjedtek el arról, hogy a közös hadügyminisztérium esetleg elvezényli a városból a kedvenc háziezredet, a 14-es huszárokat. A polgármester azonban azt a megnyugtató kijelentést tette, miszerint a napokban Nyíregyházán járt gróf Huyn Károly közös hadseregbeli lovassági felügyelő és arról biztosította őt, hogy a lovasság marad a városban.¹

Az 1914. június 28-i szarajevói merénylet híre még aznap a kora délutáni órákban megérkezett Nyíregyházára. A pesti újságírók táviratozták meg a tragédiát. A helyi sajtó azonnal rendkívüli kiadásban számolt be az eseményekről.

Másnap reggel Májerszky Béla polgármester gyászkeretű falragaszokon hívta fel a város lakosságát a részvét és a gyász kifejezésére:

„Nyíregyháza város közönségéhez!

A megdöbbenés és irtózat, a mélységes részvét és fájó elkeseredés viharzó érzései hatották át az egész országot arra a rettenetes hírre, hogy a magyar szent korona várományosa, az ország trónjának örököse, fenséges hitvesével együtt, emberi alakba öltözött vadállatok gyilkos merényletének áldozataivá lettek.

Ez a megdöbbenés és irtózat, ez a mélységes részvét és elkeseredés hatja át Nyíregyháza város közönségének a lelkét is.

Annak a nagy gyásznak, amely a szörnyű tettel reánk borult, adjunk Polgártársaim külsőleg is kifejezést.

Tűzzünk gyászlobogót házunkra!

A temetés órájában tartsuk zárva az üzleteket, függesszük fel hétköznapi munkáinkat!

Gyászoljuk meg ekként is elhunyt trónörökösünket és mártírhalt hitvesét!

1. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban: SzSzBMÖL.) V.B.181. közgyűlési jegyzőkönyv (a továbbiakban: jkv.) 1914. jún. 12. Kgy. 228., 229/1914.

És imádkozzunk a magyarok istenéhez, hogy oly sok csapást, oly sok szenvedést átélt Uralkodónkat erősítse meg e nehéz napokban is a fájdalom elviselésére, népeinek üdvére és boldogságára!

Nyíregyháza, 1914. június hó 29.”²

Az 1914. június 30-i közgyűlésen „Elnöklő polgármester helyéről fölemelkedve, megilletődött szavakkal jelenti a képviselőtestület közgyűlésének, hogy ő szászári és királyi fensége: Ferencz Ferdinánd főherceg, a magyar trón és korona várományosa és fenséges hitvese a folyó június hó 28-ik napján Serajevó városban bűnös merénylet áldozatául estek. Jelenti, hogy a gyászos hír vétele után intézkedett, hogy a városházára a gyászlobogó kitűzessék, hirdetményileg hívta fel a helybeli egyleteket és magánosokat is, hogy házukra gyászlobogót tűzzenek ki és a gyász jeléül a zajos multságoktól tartózkodjanak, a kereskedőket felhívta, hogy a temetés órájában az üzleteket tartsák zárva, a helybeli egyházakat megkereste, hogy az egyöntetűség kedvéért a temetés órájában összes harangjaikat egy félórán át huzassák meg, a rendőrség útján pedig az iránt intézkedett, hogy 8 napon keresztül a nyilvános helyeken való zenélés szüneteljen. Végül indítványozza, hogy az elhunyt trónörökös és hitvesének emlékezete a gyűlés jegyzőkönyvében örökíttessék meg és intéztessen a közgyűlés részvétfeliratot koronás királyunkhoz az őt oly közelről ért nagy csapás alkalmából.”³ A bejelentéseket a közgyűlés egyetértőleg elfogadta. A részvétfelíratra egyébként 1914. szeptember 22-én érkezett meg a köszönő válasz.

A megdöbbentő hírek után a város élete a korábbi kerékvágásba zökkent vissza, bár a sajtóban egyre-másra jelentek meg a hírek a Monarchia és Szerbia közötti köztélhúzásról, s érezhető volt a levegőben az elkövetkező háború szele is. Július 9-én arról számolt be a Nyírvidék, hogy a városba látogatott Lóránt Ferenc csendőrezredes, a Belügyminisztérium csendőrségi osztályvezetője. Hivatalos úton járt itt, mert a képviselőtestület már korábban kérvényezte, hogy a minisztérium Nyíregyháza nagy kiterjedésű tanyavilágának közbiztonságát erősítse meg. A város három új őrs felállítását kérte, Királytelekre, Nagycserkeszre és Simapusztára. Királytelken a Desseffy grófok ígérték az őrs számára alkalmas helyiséget, Nagycserkeszen és Simapusztán a város rendelkezett megfelelő épülettel. Egy gyalogos őrs berendezése 3000 koronába, évi fenntartása 9000 koronába, egy lovas őrs 10 ezer, illetve 13 ezer korona költséggel járt akkor, amit a városnak kellett fizetnie. Egy-egy órson 5-6 csendőr teljesített szolgálatot. Mind a csendőrség, mind a város kölcsönösen tájékoztatták egymást ezekről, majd Lóránt Ferenc visszautazott a fővárosba.⁴

A július 24-i közgyűlésen hirdette ki a polgármester, hogy a császári és királyi 14. huszárezred parancsnokává Nagy Ákos alezredest nevezte ki a hadügyminisztérium. Már jó ideje ő vezényelte az ezredet mint helyettes ezredparancsnok. „A kinevezés városszerte nagy örömet keltett, mert a rokonszenves parancsnokot régebbi idő óta ismerik Nyíregyházán, hol már évek óta állomásozik, s nem csak katonai körökben, hanem a polgárság körében is általános tiszteletnek és szeretetnek örvend.” – olvashatjuk a Nyírvidékben.⁵

Július 25-től egymást érték a városban a háború mellett szóló tüntetések. Szombat volt, piacnap, már a kora reggeli óráktól igen nagy néptömeg tartózkodott az utcákon, különösen a Kossuth téren, türelmetlenül várva a Belgrádból érkező híreket. „Soha a táviró és a telefon ennyire igénybe véve nem volt még, mint ezen

2. *Nyírvidék* (a továbbiakban: Nyv.)1914. július 2. XXXV. évfolyam, 53. szám, 2.

3. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. jún. 30. K. 13415/1914.

4. Nyv. 1914. júl. 9. XXXV. évf. 55. sz. 4.

5. Nyv. 1914. júl. 23. XXXV. évf. 59. sz. 5.

a napon...” Amikor a delegáció elhagyta Belgrádot, Nyíregyházán is érezhető volt a háborús hangulat. Este és az éjszaka folyamán állandósult a háború melletti tüntetés előbb a Korona szállóban, majd a Kossuth téren. Éjfélkor olvasták fel azt a táviratot, melyben a monarchia közölte, nem fogadja el a szerb válaszigyeget. Küszöbön állt a háború!

Július 27-én, hétfő este újabb tüntetés zajlott a Városháza előtt a háború mellett. Az Iparos Ifjak Egylete kért és kapott engedélyt a demonstrációra. Fáklyákkal, cigányzenével gyülekeztek a Kossuth szobor elé, majd a Kossuth nőta elénekzése után a Megyeháza elé vonultak. Ujfalussy Dezső főispán lakása előtt éltették a háborút, majd ismét a Városházához fordult a tömeg, ahol a Kossuth szobornál dr. Pröhle Vilmos tanár mondott lelkesítő beszédet.⁶

A Szerbia elleni 1914. július 28-i részleges mozgósítás érintette a nyíregyházi huszáralakulatokat is. Július 29-én éjszaka búcsúztatta Nyíregyháza háziezredét, a 14-eseket. A nyíregyházi önkéntes tűzoltók laktanyájában hat behívott bajtársától búcsúztak a még fegyverbe nem szólítottak. A város polgársága elébe ment a tűzoltóknak, a császári és királyi 14. huszárezred tisztikara pedig Nagy Ákos alezreddel az élükön a Kossuth szobor előtt várták a bevonulókat.

Este 9 órakor indult ki a menet a Bethlen utcai tűzoltó laktanyából. Az úttest két oldalán száz fáklyavívő tűzoltó és városi polgár haladt, középen Kertész Bertalan főkapitány és számos városi előkelőséggel együtt a városi dalárda. Az élen cigányzenekar, míg a menetet a polgárság tömege zárta be. Az utcák két oldalán és az ablakokban zsúfolásig szorongott a nép, öregek, ifjak, asszonyok, lányok, kiknek a menetben hely már nem jutott. A cigányok a Kossuth nótát, a Rákóczi indulót és a Fel-fel vitézek kezdetű csatadalt húzták fáradhatatlanul, a felvonulók pedig lelkesen énekeltek. Közben-közben nagy visszhangot keltve harsogták: Éljen a király! Éljen a hármasszövetség! Éljen Vilmos császár! Éljen a hadsereg! Vesszen Szerbia!

A Nyírvidék tudósítója által 8–10 ezer főre becsült tömeg a Szabolcs utcán, a Széchenyi úton és a Zrínyi Ilona utcán keresztül vonult a Kossuth szobor elé. Odaérve dr. Konthy Gyula tartott hazafias buzdító beszédet, majd Nagy Ákos alezredes szólt a tömeghez: „... A szabolcsi fiúk becsületet fognak szerezni ennek a városnak, ennek a derék polgárságnak. Rajta leszünk, hogy a szabolcsi fiúkat, akiket szüleik most büszkén küldenek a harctérre, dicsőséggel, sértetlenül visszahozzuk. Ha pedig közülünk valaki ott maradna a csatatéren, kérem önöket, zárják szívükbe a mi emlékezetünket.”⁷

Leírhatatlan lelkesedés és éljenzés követte Nagy Ákos szavait és a dalárda rázendített a Talpra magyarra. Időközben a miskolci 69. gyalogezred zenekara kíséretével a térre érkezett a búcsúzó háziezred, a császári és királyi 14. huszárezred is. Nagy Ákos alezredes búcsúszavai után Nagy Lajos református lelkész áldotta meg a hadba vonuló huszárokat. Beszéde után a fellelkesült tömeg a vállán vitte át a parancsnokot a Korona szállóba, ahol a város díszvacsorát adott a tisztikar részére, majd július 30-án hajnalban Ujfalussy Dezső főispán és Májerszky Béla polgármester köszönt el a vasútállomáson a bevagónírozott ezredtől. A fellobogózott, virágdíszes állomásról, a Himnusz hangjai mellett gördültek ki lassan, méltóságteljesen a feldíszített szerelvények a messzi ismeretlenbe, a háborúba.⁸ A színtén Nyíregyházán szolgáló magyar királyi 5. honvéd huszárezred II. osztálya is

6. Nyv. 1914. júl. 30. XXXV. évf. 61. sz. 2.

7. Nyv. 1914. júl. 30. XXXV. évf. 61. sz. 2.

8. Bene, 1991. 40–41.

teljesen feltöltve és felszerelve július végén szintén eltávozott a városból Kassára, ahol csatlakozott ezredéhez.

Július 31-én este háromnegyed nyolckor azután megjelentek a város utcáin az általános mozgósítást elrendelő plakátok is. A katonai osztag Trak Géza tanácsos vezetésével és a hivatal megkezdte a mozgósítással járó feladatok végrehajtását.

Az általános mozgósítás elrendelése után Nyíregyháza fontos katonai gócpont lett. Az orosz frontra, Galiciába irányított katonavonatok nagy része itt futott keresztül. Éppen ezért augusztus elejétől a vasútvonalakat katonák őrizték és mindenkit igazolásra szólítottak fel. Augusztus 5-én bevezették a hadi menetrendet, amelynek értelmében személyvonatok egyáltalán nem közlekedtek, a személyforgalmat a napi egy postavonat bonyolította le, amire magánutas csak külön engedéllyel szállhatott fel.

1914. augusztus 28-án a polgármester „Különösen meleg hanggal emlékezik meg arról, hogy mikor a mozgósítás elrendeltetett, a város tisztviselő kara éjjel-nappal egy téve, fáradságot nem ismerő buzgalommal igyekezett élén a polgármesterrel megtenni a reátháruló fokozott feladatokat...” A városban azonnal megindult a gyűjtés egyrészt a hadbavonultak itthon maradt családtagjainak megsegítésére, másrészt a sebesültek gyógykezelésére. A közgyűlésen a hadbavonultak itthon maradt családtagjainak segélyezésének ügyéről is beszámolt Májerszky Béla. Elmondta, hogy augusztus 3-án értekezletet hívott össze, melyen a helybeli jótékony egyletek és a Vörös Kereszt Egylet intézősége is részt vett. Az ott megjelentek bizottságot alakítottak dr. Ujfalussy Dezső főispán elnökletével. Alelnökké Májerszky Béla polgármestert, jegyzővé pedig Balla Jenő főjegyzőt választották. A széleskörű gyűjtés megindításáról hoztak határozatot, ugyanakkor egy albizottságot is kiküldtek a segélyre szoruló kérelmek megvizsgálására, a segélyek szétosztására. A gyűjtést a városban a két jótékony nőegylet, a Feministák Egyesülete és a Leányegylet vállalta magára, a város határában a tanyabírákra bízták a feladatot. Az eredmény már meghaladta a tízezer koronát. A városi tisztikar, a pénzügyi tisztikar és az igazságügyi tisztviselők fizetésük 1 százalékát ajánlották fel. A Vörös Kereszt Egylet részére külön is gyűjtöttek, majd a 9000 koronát is meghaladó összeget átadták nekik. Ebből kaphattak a rászorultak pénzsegélyt, vagy a Szabolcsvármegyei Pártfogó Egyesület népkonyhájában ebédutalványokat. Ugyanez az egyesület a római katolikus egyház által átengedett elemi iskolai helyiségben a szegény gyermekek részére napközi otthont állított fel, ott felügyelet mellett reggelit és uzsonnát osztottak, ebédet pedig a Nyíregyházi Leányegyesület által felállított és fenntartott gyermekkonyhában főztek. A Nyíregyházi Feminista Egyesület irodája vállalta el a levelezést a fronton lévőkkel és a munkaközvetítést is. Augusztus 11-én a belügyminiszter megküldte az állami segélyre vonatkozó nyomtatványokat, az összeírások megkezdődtek. Arról is döntött a közgyűlés, hogy a hadba vonult városi alkalmazottak ugyanúgy kapják javadalmazásukat mint korábban, a családok semmilyen sérelmet nem szenvedhetnek. Bejelentette azt is a polgármester, hogy a bevonultak helyett az itthon maradtak vállalták a munkát és voltak önként ajánlkozó polgárok is.⁹

A mozgósítás érintette a városi hivatalnokokat is. Hadba vonult Oltványi Ödön adóügyi tanácsnok, Nagy Elek városi főmérnök, Kovács Tibor műszaki tiszt, Oberländer Gusztáv műszaki rajzoló, Stépán István útibiztos, Motoska Sámuel

9. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. aug. 28. K. 15537., 15890., 16950/1914.

házipénztári ellenőr, Nagy József alszámvevő, Gaal Elek irattárnok, Bánszki János, Rajtik Miklós, Prekopa Dániel adótisztek, Juhász Mihály helyettes közigazgatási gyakornok, Bencs János községi bírói írnok, Kiss Lajos és Pásztor Sándor végrehajtók, továbbá három napidíjas, egy polgári biztos, egy helyettes rendőrbiztos, két lovas közrendőr, huszonnégy gyalogos közrendőr, öt hites, nyolc hajdú, négy lovas kézbesítő, egy vámszedő, egy kerülő, három kocsis, két hetes, egy útkaparó, két szegényházi felügyelő, összesen 73 városi alkalmazott. Munkájukat vagy az itthon maradtak között osztották el, vagy kiegészítő napidíjasokat vett fel a város.¹⁰

A későbbi, az 1915. évről szóló jelentésben Balla Jenő polgármester újabb behívásokról is szólt. 1915-ben a városi alkalmazottak közül bevonult dr. Májerszky Jenő árvaszéki ülnök, Körmöczy Imre közbiztonsági felügyelő, Kondrács Ágost állatorvos, egy írnok, három végrehajtó, négy napidíjas írnok, egy kiegészítő végrehajtó, a gőzfürdői gépész, három hites és két hajdú.¹¹

A város 16 fizetéses, tehát hivatásos tűzoltója közül az első napokban katonaruhát öltött 12, az önkéntesek közül pedig 31 a 69 fős csapatból. Őket először a gimnáziumi tanulókból toborzott önkéntesekkel, később napidíjasokkal próbáltak helyettesíteni.¹²

A megcsappant számú rendőrséget 21 katonával erősítették meg. A tanyákon az újonnan szervezett lovas őrség ügyelt a rendre.

A laktanyák közben újra benépesedtek, a harctéri veszteségek pótlására a nagylaktanyában a császári és királyi 14., illetve 15. huszárezredek pótkeretei kezdték meg a menetszázadok behívását, kiképzését, a honvédlaktanyába pedig a császári és királyi 7. ulánus ezred pótszázada és egy honvédtüzér pótkeret szállásolt be. 1914 őszétől a helybeli iparosság egyre nagyobb mértékben dolgozott a hadiszállításnak, szeptemberben Lakatos Lajos cipésmester és társai a kincstár által szállított bőrből 1300 pár katonai bakancs varrására kaptak megbízást.¹³

Az 1914. szeptember 22-i közgyűlésen jelentette be Májerszky Béla azt is, hogy a császári és királyi 14. huszárezred augusztus 23-án Bucsacs mellett nagy veszteségeket szenvedve átesett a tűzkeresztségen, az ezred II. osztályának parancsnoka, Mayer Béla huszár alezredes csapatai élén hősi halált halt. „Az elhunyt alezredest előzőeken modoraért, a polgársággal fenntartott meleg baráti viszonyáért mindenkinek szerette és tisztelte városunkban.” Emlékét jegyzőkönyvben örökítették meg.¹⁴ Ugyanakkor döntött a közgyűlés arról is, hogy a Vörös Kereszt Egylet kérésére 250 koronát adnak arra a célra, hogy az egylet a vasúti állomáson az átvonuló katonák és sebesültek részére táplálékot és üdítő italokat tudjon kiszolgálni.

A háború első hónapjaiban a város az alapvető élelmiszerekkel való ellátása biztosítva volt, dacára annak, hogy a hadműveletek megindulása után egyre több és nagyobb sebesültszállítmány érkezett a város kórházaiba, vagy haladt tovább, s a menekültek is – elsősorban Galíciából – számosan lepték el Nyíregyházát. Az élelmiszerezsükséglet biztosítása érdekében a szeptember 16-i közgyűlés a vidékről érkező elárúsítók részére a háború végéig helypénz- és köveztvám-mentességet biztosított. A mentesség a napi piacra terjedt ki, ahol tejet, tejterméket, tojást, baromfit és egyéb élelmiszereket lehetett vásárolni.¹⁵

10. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. szept. 22. 18546/1914.

11. Nyv. 1916. jan. 30. XXXVII. évf. 8. sz. 1–2.

12. Bene, 1999/a. 56–57.

13. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. szept. 22. Kgy. 419/1914.

14. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. szept. 22. Kgy. 403/1914.

15. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. szept. 16. Kgy. 451/1914.

A sebesültek és menekültek érkezése miatt a közegészségügyben az egyik legfontosabb feladat a járványveszély elhárítása volt. A már idézett szeptember 22-i közgyűlésen a polgármester felhívta „... a város területén működő összes orvosokat, bábákat, tanyabírákat és tanítókat, lelkészeket és halottkémeket, hogy a lakosság egészségét fokozott éberséggel ügyeljék, a fertőző és nagyobb számban előforduló betegségeket, különösen a himlőt, továbbá a hányással és hasmenéssel járó betegségi és haláleseteket a városi orvosnak haladéktalanul jelentsék be.”

A sebesültek ellátására már 1914. július 29-én kérte Somogyi Gyula királyi tanácsos, a Vörös Kereszt Egyesület nyíregyházi fiókjának elnöke dr. Bartók Jenő református lelkésztől a református leányinternátus helyiségeit és Kovács Andrásztól a Gazdaszövetség termeit kórház céljára. Augusztusban a vasútállomás II. osztályú várótermében 12 ágyas kórházat rendeztek be. Ugyanabban az időben az I. osztályú váróteremben a Vörös Kereszt Egyület nyíregyházi fiókja alakította ki az átutazó katonák részére átkötöző és üdítő állomást. Ebben a helyiségben a nap minden órájában élelemhez és üdítő italokhoz juthatott az átutazó katona. 1917 elejére a hadszínterek eltolódása és az állomás közelében álló két tartalékkórház működésével az üdítő állomás feleslegesnek bizonyult, ezért azt bezárták és a helyiséget a vasútállomásnak visszaadták.¹⁶

1914. szeptember 28-án a városi szegény és betegmenházat alakították át katonai tartalék kórházzá, illetve járványkórházzá. A sebesültek kórházba szállítását az időközben a katonai szolgálat alól felmentett Varga Sándor tűzoltó őrmester és a betegszállításra kiképzett tűzoltók végezték. A nagyszámú beteg és sebesült katona fehérművel való ellátására varró- és javító műhelyt rendezett be a város. Az ellátandó katonák élelmezésnek javítására pedig szeptember 4-én Mikecz Dezső alispán a vármegye lakosságától kért élelmiszer felajánlásokat.

1914 szeptember végén már mintegy ezer katonát ápoltak a város különböző kórházakká berendezett helyiségeiben.

1914. október 14-én gr. Apponyi Albert, az Országos Hadsegélyező Bizottság népjóléti albizottságának ügyvezető alelnöke Nyíregyházán járt, s örömmel tapasztalta, hogy milyen nagy lelkesedéssel folyik a háború miatt szükségessé vált társadalmi tevékenység, s ezért meleg dicséretben részesítette a városi tisztviselő kart és a lakosságot.

Bármennyire is igyekeztek a járványveszélynek elejét venni 1914 őszére az észak felől érkező sebesült- és hadifogoly-szállítmányok vagy a menekültek behurcolták a vármegyébe a kolerát. Október 2-án már intézkedéseket kellett tenni a járvány megakadályozására. Ezek az intézkedések a köztisztaság fokozott fenntartására, az árnyékszék és nyitott csatornák sűrűbb kitisztítására, fertőtlenítésére irányultak. Polgármesteri rendelet tiltotta meg az állomáson átutazó katonákkal való társalgást. A fertőző betegek részére járványkórházat állítottak fel, a vasútállomáson kolera megfigyelő személyzet tevékenykedett. 1914 december végéig 65 kolerás került Nyíregyházára, közülük 45 nyíregyházi: 40 katona és 5 civil. 1915-ben ázsiai kolerában 189 megbetegedés volt és 66-an haltak meg.¹⁷

A sebesült és beteg katonák elhelyezését dr. Ujfalussy Dezső főispán mint miniszteri biztos irányította. A várostól már akkor igénybe vette az egész Sóstót, ahol 460 ágyat helyeztetett el, részint a Wetzl Károlynak bérbe adott épületekben, részint a város használatában álló, részint a Leányegyesület által felállított szünidei gyermektelep helyiségeiben. Wetzl ekkor a város a bérletből kibocsátotta és

16. Nyv. 1917. febr. 1. XXXVIII. évf. 17. sz. 3.

17. Horváth, 1982. 169–199.

közvetlenül a kormánybiztossal egyezkedett a kincstár és a város közötti bérlet nagyságáról. A bérlet a Sóstó egészére szolt 1914. november 1-jétől évi tizezer korona bér fejében.¹⁸

A frontról egyre nagyobb számban érkező sebesültek részére épült 1914 őszén Nyíregyházán a barakk-kórház. Ennek létrehozására is dr. Ujfalussy Dezső főispán, miniszteri biztos kapott megbízatást, pontosan 5000 ember számára megfelelő barakkrendszerű megfigyelő kórház felállítására. A barakk-kórház céljára a kormánybiztos a vasúti fűtőház mögötti területet találta a legalkalmasabbnak, a területet addig bérlőknek kárpótlást nyújtott, s az építkezést már 1914. október végén megindította.¹⁹ A barakk-kórház 50 nagyobb faépületből állt, az épületek falát kettős deszkasor alkotta, kívülről kátránypapírral borítva, belülről fehérre meszelve. A barakkok mindkét végén ajtó volt, de azok nem a betegszobákba nyíltak egyenesen, hanem a folyosókra, melyekből jobbra-balra nyíltak a mellékhelyiségek, szemben pedig a betegszoba ajtaja állt. Minden barakkot villanyvilágítással, fűtéssel, víz- és szennyvízvezetékekkel láttak el, mindenütt volt mosdó, WC, ápolónői szoba. A fertőző betegek részére szolgáló barakkokban külön fürdőszobák is voltak. Az 50 épületből 42 állt a betegek rendelkezésére, ebből 8 barakkban a fertőzők feküdtek. A 8 ellátó barakkban helyezték el az órséget, a betegvárót, a műtőt és a felvételi helyiségeket, a gazdasági hivatalt, a kórházgondnok lakását, a raktárakat, a főző- és mosókonyhát, a fa- és szénraktárakat, tűzoltó szertárat, fertőtlenítő kemencét, a szivattyút. A barakktábor mellett terült el a Hősök temetője. Az egész telepet a főispán körülkerítette és az állomásról külön sín pár vezetett oda.²⁰ 1915 májusában a bérleti díjat is meghatározták, a katonai kincstár a barakktáborért évi 2000, a Hősök temetőjéért szintén évi 2000 korona bért fizetett.

A kórház gyorsan, mintegy 3 hónap alatt épült fel. Sietni is kellett, hiszen egyre több sebesült érkezett, 1915 januárjában már 2700 katonát ápolt ott 23 orvos, 160 ápolónő és 200 kiszolgáló férfi alkalmazott. Még e nagy barakkváros sem tudta azonban befogadni az összes beteg és sebesült katonát, így aztán a Sóstón kívül kórházat rendeztek be a polgári leány- és fiúiskola épületében, a fogházban és az Erzsébet köz-kórházban is, ahol a 222 ágyból 120-on sebesült katonák feküdtek.²¹ Ennyi katona ellátásához nagyobb számú szakképzett ápolónőre volt szükség. 1914 folyamán az Erzsébet köz-kórházban 97 önkéntes ápolónők képeztek ki, majd az év őszén a Vörös Kereszt Egylet hirdetett önkéntes ápolónői tanfolyamot.

A katonakórházak mellett a Vörös Kereszt Egylet nyíregyházi fiókja is tartott fenn kórházakat a városban. A fiókegylet elnöke, Ujfalussy Dezső vármegyei főispán, dr. Somogyi Gyula ügyvezető alelnök és dr. Konthy Gyula orvos három kórházat szervezett.

Az I. számú kórház a református internátus Bethlen utcai épületében működött 72 ágygal. A kórház orvosa dr. Konthy Gyula, főápolónője özv. ifj. Soltész Gyuláné volt.

A II. számú kórházat Gazdakör helyiségeiben rendezték be. Itt 50 ágyon gyógyított dr. Roserberg Emil orvos, Kovács Geróné és Énekes Etelka főápolónők segítségével.

18. SzSzBMÖL. V.B.186. 587. dob. III. 627/1911.

19. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. nov. 3. Kgy. 462/1914.

20. Jakó-Kührner, 2006. 369–371.

21. Bene-Margócsy, 1999. 62–63.

A III. számú kórház a polgári fiúiskola épületében 78 ágygal üzemelt. Az intézmény orvosai dr. Vadász Leó és dr. Flegmann Sándor voltak, a főápolónó pedig Kardos Istvánné.

Tiszti kórház működött a szabadkőművesek Szabolcs-páholyának Károlyi téri épületében dr. Vietórisz Józsefné, Szikszay Sándorné, Baruch Arturné főápolónők irányításával.²²

A lábadozó sebesültek, átvonuló katonák kulturált kikapcsolódására, fővárosi mintára Nyíregyházán is Katona-Otthont létesítettek, elsőként a budapesti otthon után. Geduly Henrik evangélikus püspök állt e nemes kezdeményezés élére, felajánlva erre a célra az evangélikus népiskola dísztermét. A helyiség mellett az egyház biztosította a terem fűtését, világítását, takarítását. A Katona-Otthon minden nap délután 2 órától estig tartott nyitva, s az ott tartózkodókat levélpapírral, kellő számú olvasnivalóval látták el, olyan nyelven, amilyen anyanyelvű katona az otthonban megfordult. Társasjáték is szolgálta a pihenést és a kikapcsolódást, a kártyát és a hazárdjátékot azonban kitiltották a falak közül. A Katona-Otthon az egyház egyik segédlelkésze igazgatta.²³

A háborús költségek fedezésére a kormány hamarosan a hadikölcsönök kibocsátásához folyamodott. Az 1914. november 13-i közgyűlés úgy döntött, hogy a kibocsátott 6 százalékal kamatozó adómentes állami járadékkölcsön (hadikölcsön) kötvényeiből a város 400 ezer korona névértékben jegyzett.²⁴ Ugyanazon közgyűlésen a városatyák megszavazták, hogy a közélémezés, elsősorban a téli ellátás biztosítására a Nyíregyházi Termény és Áruraktár Részvénytársaságtól tízezer korona értékben 200 métermázsa babot szerezzen be és raktározzon el a város.²⁵

A város társadalma, a jótékony egyesületek az első napoktól kezdve különböző akciókat indítottak a fronton harcolók segélyezésére. 1914. augusztus 27-én a város hölgyei csatlakoztak az „Aranyat vasért” nevű országos akcióhoz, melynek során a haza oltárára felajánlott arany ékszerekért vas karikagyűrűt kapott a felajánló. Az Ipartestületben „Hősapka Bizottság” alakult, mely októberre mintegy 1500 meleg holmit küldött a Hadsegélyező Bizottsághoz. Karácsony előtt indították a városban a Karácsonyi ajándék a harctérre akciót, melynek keretében több száz 5 kilogrammos, tartós étellemmel, dohánnyal, borral, meleg ruhával megtöltött csomag gyűlt össze az akciót lebonyolító főispán feleségénél, aki azokat a harctéren harcolókhöz továbbította. A december 18-i közgyűlés nemes gesztussal a Vörös Kereszt Egylet kérésére a sebesült katonák számára összegyűjtött bormennyiség után a boritaladót 1200 literig elengedte, azon felül a karácsonyi ajándékozáshoz való gyűjtést 300 koronával támogatta.²⁶

A háborús kérdések mellett napi ügyek is terítékre kerültek a városi közgyűlésben. 1914. július 17-én olvasták fel a közgyűlésben dr. Wilt György királyi tanfelügyelő értesítését, mely szerint ősztől, bérelt helyiségben megnyílik Nyíregyházán az állami tanítóképző intézet.²⁷

A Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspökség székhelyére szervezte meg a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1914. július 15-én a 95375/1914. számú rendeletével azt az állami tanítóképzőt, melyben a magyar görög katolikus növendékek részére az egyházi éneket és szertartást már az I. osztálytól kötelezővé tette. Nyíregyháza

22. Nyv. 1915. máj. 16. XXXVI. évf. 39. sz. 2.

23. Nyv. 1915. febr. 7. XXXVI. évf. 11. sz. 1–2.

24. SzSzbMÖL. V.B.186. 620. dob. III. 804/1914.

25. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1914. nov. 13. K. 21894/1914., ill. V.B.186. 620. dob. III. 756/1914.

26. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1914. dec. 18. K. 25155/1914.

27. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1914. júl. 17. Kgy. 295/1914.

az intézet részére 4 hold területű telket ingyen és az építkezéshez 300 ezer koronát ajánlott fel. Az intézet, Kuzaila Péter igazgatóságával, Lukács Béla és Orbán András tanárokkal 1914. szeptember 18-án nyitotta meg kapuit a Vay Ádám utca 68. szám alatti bérelt házban, az internátus pedig a Szabolcs utca 4. számú házban működött. Az internátusban 38-an, a városban 14-en laktak.²⁸

A Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegyét 1912-ben alapította meg az uralkodó. A püspökség székhelyét Debrecenben jelölték ki, ott azonban 1914. február 23-án bombamerénylet követke el Miklósy István (1857–1937) püspök ellen, ő sértetlen maradt, de három munkatársa meghalt, többen súlyosan megsebesültek. A tragédia után, a kormány beleegyezésével döntött úgy Miklósy püspök, hogy székhelyét Nyíregyházára teszi át.²⁹ A nyíregyházi képviselőtestület azonban már az 1912. március 14-i közgyűlésen elhatározta, ha a püspökség Nyíregyházán működik, a szervezési költségekhez 250 ezer koronát adnak, a papnevelde céljaira 500 négyszögöl területet biztosítanak a Károlyi tér végén a Károlyi utca betorkollásánál.³⁰

A merénylet után Miklósy püspök és kísérete 1914. október 3-án érkezett a városba. A főpap háborús viszonyok miatt mellőzni akart mindenféle ünnepélyességet, így dísz és fény nélkül történt bevonulása. Májerszky Béla polgármester a város tisztikarával október 5-én kereste fel és üdvözölte. A püspök kijelentette, hogy őt a szeretet vezérli, s szeretetet és tiszteletet kér és vár a maga személye és működése iránt. Elve a felekezetek közötti béke, azt ápolni kell. Ígérte, hogy érdeklődni fog a város közdolgai iránt, azokból a részét kiveszi.³¹

1914 végén az evangélikus főgimnázium élén is váltás történt, Leffler Sámuel (1851-1915) igazgató nyugállományba vonult és az iskola kormányzó tanácsa 6 évre dr. Vietórisz József (1868-1954) rendes tanárt bizta meg az igazgatói teendőkkal.

1915

A második háborús év kezdete már jelezte a későbbi, általánossá vált gondokat, a lakosság élelmiszerekkel, közszükségleti cikkekkel való ellátásának nehézségeit. Az élelmiszerek ára elviselhetetlenül magasra szökött és a lakosság élelmezésében nehézségek állottak elő, immár oly mértékben, hogy 1915 februárjában „a legközönségesebb és legszükségesebb élelmi cikk: a liszt... gyakran napokig egyáltalán nem volt kapható” és hiány mutatkozott a főzelékfélékben is.³²

Az 1915. február 26-i közgyűlés több intézkedést is hozott az ellátás javítására. Először is azt jelentették be, hogy a polgármester és a rendőrkapitány többször tárgyalt a belügyminiszterrel az élelem biztosításáról, kérve a rekvirálás engedélyezését. A belügyminiszter egyelőre csupán annyit tett, hogy felhatalmazta a főispánt a városból való élelmiszer kivitelének megtiltására. A közgyűlés a lakosság élelmiszerekkel való ellátása biztosítása érdekében úgy döntött, ha az élelmezéshez szükséges elsődrendű élelmiszerek rendes úton nem szerezhetők be, akkor a város vásárolja meg azokat és bocsássa a lakosság rendelkezésére. A megvett búzát, árpát, rozsot és tengerit a város megőrletti, majd átadja a kereskedőknek és pékeknek, de a város is nyit boltot kenyér eladásra. A kicsinyben való eladás árát

28. Korányi, 1931. 179–180.

29. Pirigy, 1987. 23–24.

30. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1912. márc. 14. K. 3552/1912.

31. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. okt. 6. Kgy. 439/1914.

32. Takács, 1987. 149.

a polgármesteri hivatal határozza meg, az a kereskedő, aki azt túllépi, többé nem kaphat lisztet árusításra. A városi boltban a liszt mellett a már beszerzett bab kicsinyben való árusítását is megkezdik. A város kezelésében lévő állatállomány részére szükséges mintegy 600 métermázsa zabot a város saját földjein feles bérlőkkel termeltette meg. Ennek céljaira Császárszálláson mértek ki 200 katasztrális hold földet. A bérleti szerződés szerint a feles bérlő kötelessége volt a föld felszántatása, a vetőmag biztosítása, a vetés, a géppel való csépelgetés, de még a zabnak a város magtárába való beszállítása is.³³

A szemesztermény tavaszi nagy hiánya miatt 1915. március 5-én a város tanácsa a földművelésügyi miniszter törvényi felhatalmazásra hivatkozva Nyíregyháza egész területén elrendelte a búza, rozs, árpa és a zab készletek összeírását és a felesleges készletek lefoglalását. A lefoglalt gabonát a tulajdonos nem adhatta el, azt az országos gazdasági bizottságnak a meghatározott hatósági áron kellett átadni. A rendelet szerint egy család minden tagja részére 90 kg búza, rozs és árpa maradhatott birtokban, vetőmagra minden bevetendő katasztrális hold után 110 kg árpa, illetve 130 kg zab. A Magyar Általános Hitelbank megbízásából a Szabolcsi Hitelbank nevében Berger József, a gabonaosztály vezető tisztviselője volt a városban a rekvirálások megbízottja.³⁴

1915 márciusában a hús- és zsírellátásban is zavarok mutatkoztak. Az árak emelkedtek, a hentesek és mészárosok az élőállatot már csak a legnagyobb nehézségek mellett tudták beszerezni, a lakosság vásárlóereje pedig csökkent. Ezért a város saját kezébe vette a hús- és zsírszükséglet ellátását. A marhahús biztosítására 250 darab szarvasmarhát szereztek be, melyeket a császárszállási legelő megnyitásáig a városi istállókban tartottak, a város költségén. A zsírszükséglet biztosítására 250-300 már hizlalás alá fogott sertést akart beszerezni az 1915. március 16-i közgyűlés. A sertéseket a tulajdonosoknál kötötték le, a közgyűlés közbenjárta, hogy a tulajdonosok kapjanak tengerit az Országos Gazdasági Bizottság részére rekvirált kukoricából. A hizott sertéseket a város fokozatosan vette át és fizette ki. A közgyűlés azt is elhatározta, hogy kísérletet tesz a lóhús kimérésére is, úgy, hogy a vágásra alkalmas lovakat külön vágókamrákban vágják le, és külön lóhús-mészárszékekben árulják majd. A lehetőségekhez mérten vásárolnak juhokat is. Minderre 250-300 ezer koronát szánt a képviselőtestület. Az összeget kölcsönként 1915 áprilisában a Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesülettől vették fel.³⁵

Az első háborús tél, a galíciai veszteségek, az éllemezési gondok alaposan lehűtötték a korábbi háborús lelkesedést. A hangulat némileg az 1915. május eleji gorlicei győztes áttörés után javult. Május 7-én számolt be, a már 70. életévét is betöltött Májerszky Béla polgármester a sikerekről, a közgyűlés pedig hazafias örömet fejezte ki a győzelem felett, s reményét adta, hogy az áhított béke hamarosan bekövetkezik. A gondok azonban csatátmenetileg javultak. A galíciai menekültek ugyan elhagyták a várost és hazatértek, de a kórházak továbbra is működtek, sőt a városi szegény- és betegmenházban kibővítették a katonai tartalékkórházat és az ott lévő hét női beteget a Szabolcsvármegyei Pártfogó Egyesület helyezte el. 1915 májusában Kende János nyíregyházi lakos a Búza utca 18. szám alatti kétszobás, konyhás, kamrás lakását a hadiállapot további tartamára díjtalanul átengedte a városnak a szegényházból kikerültek részére.³⁶ A szegényház 12 holdas kertjét

33. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1915. febr. 26. K. 2927., 4380., 4527/1915.

34. Nyv. 1915. márc. 7. XXXVI. évf. 19. sz. 1. és 5.

35. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1915. márc. 16. K. 6039/1915.

36. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1915. máj. 25. 10094/1915.

195 korona bérért Papp Istvánnénak adta megművelésre a közgyűlés, azzal az indokkal, hogy férje Przemyslben népfelkelő őrmesterként harcol.³⁷

Gondot jelentett a városban őrzött, a 4–5 ezres létszámú orosz hadifogolytábor ellátása is. Őket a nagylaktanyába hozták először, s onnan irányították tovább.

A városra nehezedő terheket tovább fokozta, hogy 1915. május 25-én újabb hadikölcsön jegyzéséről kellett döntenie a képviselőtestületnek. A friss galíciai sikerek miatti bizakodó hangulatban a város ismét 400 ezer koronát, a gyámügyi hivatal pedig a gyámpénztári tartalékalapból 25 ezer koronát jegyzett.³⁸

Az I. világháború idején összesen nyolc alkalommal hirdette meg a kormányzat a hadikölcsönök jegyzését. Az 1915. október 28-án lekötött 400 ezer koronás harmadik hadikölcsön jegyzése ellen már volt két ellenszavazat is. Az 1916. május 2-i negyedik és az 1916. december 1-jei ötödik kölcsönnél is 400 ezer koronát jegyzett a város és mellette a gyámpénztár is 50 ezer koronát. 1917. május 29-én a közgyűlés a hatodik kölcsönből 400 ezer koronát jegyzett. 1917 őszén hirdették meg a hetedik kölcsönt, melyből a város (1917. november 23-án) 400 ezer koronát jegyzett, de a gyámpénztár terhére 200 ezer koronát szándékozott jegyezni. A belügyminiszter tiltására azonban visszakozott a képviselőtestület úgy, hogy 600 ezer koronát vállalt és mentesítette a gyámpénztárat a kötvényvásárlástól. 1918. június 22-én történt meg az utolsó, a VIII. hadikölcsön jegyzése a városban, ismét 400 ezer korona értékben.

1915 közepén változás történt a város vezetésben is. A 70. életévét betöltött Májerszky Béla, elérvén 40 év és 10 hónapos szolgálati viszonyát, 1915. július 1-jével nyugállományba vonult. A június 15-én megtartott általános tisztújító közgyűlésen polgármesterré Balla Jenő eddigi főjegyzőt választották meg, a főjegyzői tisztségbe pedig dr. Géczy Gézát emelték. A közigazgatási tanácsnoki tisztelet Trak Géza, a pénzügyi tanácsnokit dr. Bencs Kálmán, az adóügyi tanácsnokit pedig Oltványi Ödönnel töltötte be a képviselőtestület.³⁹

Balla (1900-ig Sztempák) Jenő (1869–1919) 1893-tól állt a város szolgálatában, 1897-től adóügyi és gazdasági tanácsos, 1914 márciusától, Bogár Lajos nyugállományba vonulásától főjegyző, 1915-től polgármester. Mozgékony, figyelemre méltó ember volt. Főmunkatársa a Nyíregyházi Hírlapnak, 1897–1898-ban társ-szerkesztője a Nyíregyháza című hetilapnak. Ő készítette elő és fogalmazta meg az önálló törvényhatósági jogért folyamodó memorandumot, melyért jegyzőkönyvi elismerést kapott, mint ahogy az 1906-ban a képviselőtestület elé tett vagyoni és gazdálkodási helyzetjelentésért. A nyomtatásban is megjelent műben, 15 fejezetben elemezte és mérte fel a helyzetet és határozott következtetéseket vont le a városi gazdálkodás új útjairól, új távlatokat tervezett. 1912-től ütöttek ki rajta a nagyolás jelei – új színházat álmodott, nagyjából a mai Bessenyei szobor helyén, esetleg vigadóval egybekötve, nagyobb nézőtérrel, fűtéssel, a vigadóban kaszinóval, hangversenyteremmel. Ezek a nagyzási hóbortok azután a polgármestersége alatt váltak veszélyessé, amikor megbízást adott a Korona Szálló és a Városháza háromemeletesre való építésének tervezésére. Alispáni fegyelmi eljárás indult ellene, és orvosi ellenőrzés alá vették. 1917. április 7-én Budapestre a Moravcsik-klinikára vitték, majd a Kékgolyó utcai Schwartz Ferenc-féle elme- és idegyógyintézetben kezelték, és óvatosságból a család gyámság alá helyezte. Az alispán előbb háromhavi egészségügyi szabadságra küldte, majd a fegyelmit megszüntetve kezdeményezték

37. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1915. ápr. 16. K. 6870/1915.

38. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1915. máj. 25. K. 11479/1915.

39. Nyv. 1915. jún. 17. XXXVI. évf. 48. sz. 2.

nyugdíjazását. Állapota nem javult, ezért a nagykállói elmeógyógyintézetbe utalták, ahol két évi élőhalott tengődés után 1919. március 27-én elhunyt.⁴⁰

Balla Jenő nagy lendülettel látott munkájához. Legfontosabb feladata város el-látásának megoldása volt. A lisztszükséglet biztosításának megoldására hívta össze az 1915. július 30-i közgyűlést, melyen megállapították, hogy 1910-ben a város lakossága 38 198 lélek volt, abból 15 133-an foglalkoztak hivatásszerűen mezőgazdasággal, az eltartott cselédek száma 1474 fő, az itt állomásozó katonaság 1385 fő, összesen 17 992 lakos, akinek terményszükséglete megoldott. A fennmaradó 20 ezer lakosból ötezren szintén gondoskodnak lisztszükségletük beszerzéséről, így 15 ezer embert kell ellátni a város részéről. A közgyűlés úgy döntött, hogy beszerzzenek 10 ezer métermázsza búzát, 5000 métermázsza rozst, valamint a városi fogatok számára 600 métermázsza zabot. Mindezek beszerzésére a földművelésügyi miniszterhez fordultak, engedélyt kérve, hogy a vármegye területén vásárolhasanak. Fedezetül a város 550 ezer korona hitelt vett fel.⁴¹ Időközben megérkezett a kereskedelemügyi miniszter engedélye is, így a képviselőtestület 1915 augusztusában közvetlenül a termelőktől megvásárolt 16 726 métermázsza búzát, valamint 5980 métermázsza rozst és zabot. Az őrleést a Júlia gőzmalom, a büdszentmihályi Weinberger, Klein és Társai cég tulajdonában lévő Vásártéri Gőzmalom, valamint Cibás Ferenc polgári gőzmalom végezte, úgy, hogy a malmokat fenntartók a lisztet a Nyíregyházi Termény és Áruraktár raktáraiba be is szállították.⁴²

Lelkesen ünnepelte meg az 1915. augusztus 27-i közgyűlés az uralkodó 85. születésnapját. A képviselőtestület tagjai rajongó szeretettel köszöntötték és felállva éljeneztek meg a polgármester bejelentését. Balla Jenő szervezte meg azt is, hogy a Hősök temetőjét Halottak Napja előtt kivilágítsák.⁴³ Ugyanazon a szeptember 24-i közgyűlésen a polgármester „büszke örömmel emlékezik meg a mi katonáinknak: az 5-ös honvéd huszároknak, a 14-es és 15-ös közös huszároknak a most folyó világháborúban tanúsított bátor és vitéz magatartásáról.” A közgyűlés üdvözlő iratokat küldött az ezredparancsnokságokhoz.

Az év végén ismét gyűjtött a város. Az Országos Hadsegélyező Hivataltól érkezett megkeresés a harctéren küzdő katonaság meleg ruhával való ellátására. A szervezőmunkát a Nyíregyházi ipartestület vállalta. Ruhaanyagra a közgyűlés 400 koronát, a műhelyek céljára átengedett Ipartestületi székház tanácstermének fűtésére 2 öl fát, egyéb kiadásokra pedig még 600 koronát szavazott meg.⁴⁴ A háborús károk helyreállítására, a Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újrafelépítő Országos Bizottság elnökének kérésére a közgyűlés 10.000 koronát küldött, s a kihirdetett gyűjtésből is befolyt még 6563 korona 60 fillér.⁴⁵

Már a második háborús évben megkezdődött a hadsereg fegyverrel való ellátásához, elsősorban az ágyúk öntéséhez, lőszerhüvelyek készítéséhez szükséges színesfém rekvirálása. A felhívásra az egyházak harangjaikat, templomaik és tornyaik rézborítását ajánlották fel. A római katolikus egyház a Samassa templom két tornyának rézsüvegeit, harangjait, az evangélikus egyház tanácsa a nagytemplom nagyharangját és a két kisebbiket ajánlotta fel hadicélokra, s csak azt a harangot tartotta meg, mellyel a deket, a tüzet jelezték és a halottakért csendítettek.⁴⁶ A

40. Oberländer, 1997. 319–345.

41. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1915. júl. 30. K. 16786/1915.

42. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1915. aug. 27. 20283/1915.

43. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1915. szept. 24. K. 23126/1915.

44. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1915. nov. 26. K. 27555/1915.

45. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1915. dec. 17. K. 29471/1915.

46. Nyv. 1915. okt. 24. XXXVI. évf. 85. sz. 6.

felajánlott harangokért 1917 tavaszán érkezett meg a harangokat rekviráló bizottság. Végigjárták a templomokat, a harangokat leengedték, ám az evangélikus templom nagyharangjával nem bírtak. Így aztán azt fenn a toronyban összetörték, majd a darabokat az ablakon keresztül dobálták ki az összegyűlt városi közönség legnagyobb megdöbbenésére és keserűségére.⁴⁷

1915 őszén rendezte véglegesen a város a piaci elárúsító helyek higiéniai helyzetét, piaci áruló asztalkák készítésével és használatra kötelezésével. A város saját erőből készíttette el az asztalokat, melyeket a Városháza udvarán és Zöldség téri Kleinmann-féle telken létesítendő színben tároltak, onnan reggelenként a városi utcaseprők hordták ki a piacra. Az asztalokért darabonként és esetenként 8 fillért fizettek az árusok, ha többen használtak egy asztalt, akkor egyenként 4 fillért. Az asztalok használatának kezdetétől azután a napi és heti piacokon tej és tejtermék kizárólag csak ilyen asztalról volt árusítható.⁴⁸

A város kulturális életében nagy változást hozott a mozgóképszínház, a mozi elterjedése. A 320 ülőhelyes Apolló moziban az első előadást 1908. november 7-én tartották meg. A mozi egyre növekvő népszerűsége miatt a színházban is rendeztek mozielőadásokat a színházi évadok szünetében, de sokszor még a színházi előadások szünetnapjaiban is.

1915. június 28-án Jakobovits Adolf az alábbi levéllel fordult a polgármesterhez: „... Mint a város számottévvő adó fizető polgára, hogy polgártársaim szellemi művelődését és korral való haladását tölem telhetőleg előmozdítsam, mivel városunk lakosainak létszáma az újabb időben folyvást növekedik, így azok szellemi élvezetének céljára itt helyben az újabb rendszerű és kor követelményeinek minden tekintetben megfelelő mozgóképszínházat óhajtok létesíteni...” Azzal is érvelt, hogy az év nagy részében üresen álló, jövedelmet nem hozó színház épületét bérelné ki hat évre évi 1000 koronáért. Mások is pályáztak a mozgóképszínházra. A hat pályázóból végül is Jakobovits Adolf nyert, csak a bérlet ment fel évi 12 ezer, azaz 72 ezer koronára. Így, mint a legjutányosabban vállalkozóval, vele és feleségével, Weisz Máriával kötött a város szerződést 1916. június 1-jén 1916. augusztus 1. és 1922. július 31. közötti időre. 1916. augusztus 17-én ezt a szerződést kiegészítik belevéve Borbély Lilly budapesti színművésznő, akkor nyíregyházi lakost azzal, hogy a mozgóképpel egybekötött kabaré előadásokat is tartanak a színházban.⁴⁹

Színházi idényben továbbra is színtársulatok bérelték a színházat. 1915-ben és 1916. április 26. és július 16. között dr. Patek Béla győri színiigazgató társulata játszott Nyíregyházán, az év többi napjaiban a mozi foglalta el az épületet. Patek Béla 1916. június 23-án kötött szerződést a várossal arról, hogy 1920. szeptember 1-jéig megkapja a színházat a tavaszi idényekre. A közönség kifogásai miatt azonban 1917 novemberében a bérletet felmondta a képviselőtestület.⁵⁰ 1918 tavaszán már Kiss Árpád színiigazgató társulata játszott a városban.

1916

1915–1916 fordulóján ismét a város lizsteltetésének kérdése lett a közgyűlések egyik legfontosabb napirendi pontja. Az immár krónikussá vált lizsthiány miatt 1916. január 10-től Nyíregyháza is rákényszerült a lizst- és kenyérjegy bevezeté-

47. Margócsy, 1986. 228.

48. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1915. nov. 26. K. 27600/1915., ill. V.B.186. 635. dob. VI. 99/1915.

49. SzSzMÖL. V.B.186. 632. dob. III. 385/1915.

50. SzSzMÖL. V.B.186. 620. dob. III. 824/1914.

sére. A január 6-án kiadott városi rendelet szerint a liszt- és kenyérjegyek kétféle színűek voltak.

Az egyik jegy szürke színű, s azzal csak a városi lisztes boltokban lehetett lisztet vásárolni. Ezt a jegyet azok kapták, akik addig is a városi lisztes boltokban vásároltak kenyvecskére, melyet az első vásárláskor be kellett szolgáltatni.

A másik fajta jegy kék színű volt, azzal ott lehetett vásárolni, ahol az illetők addig is vásároltak, de nem a városi lisztes boltokban, hanem a malmokban.

A jegyeken annyi szelvény volt, amennyit egy héten le lehetett vásárolni, s a szelvényeket a boltos vagy a malmos vágta le. A liszt- és kenyérjegyeket a lakosság 1916. január 8-tól váltotta ki a Városházán. Egyszerre háromheti jegyet kapott mindenki, de csak hetente lehetett felhasználni. Csak az a jegy volt érvényes, melyre a város pecsétjét is ráütötték. Meghatározták a fejadagokat is, hetente és fejenként a szellemi munkásoknak 240 dekagramm kenyérliszt, 49 dekagramm főzöliszt és 21 dekagramm tésztaliszt járt. Aki kész kenyeret kívánt venni, annak egy hétre 3 kilogramm kenyér jutott. A napszámosok és az őstermelők a nehéz fizikai munka figyelembevételével 300, illetve 400 dekagramm kenyérlisztre voltak jogosultak.⁵¹

A liszthiány egész évben megmaradt, ezért 1916 őszén az Országos Közélelmezési Hivatal tovább csökkentette a fejadagokat, a 240 grammos adagot 200-ra, a 300-ast 250-re, a 400-at pedig 300 grammra szállítva le. Azon túl egy személy egy hónapra 6 kilogramm lisztet, vagy 840 dekagramm kenyeret, az erősebb munkával foglalkozók 7 és fél kilogramm lisztet, vagy 10 és fél kilogramm kenyeret, a földművelők pedig 9 kilogramm lisztet vagy 12 kilogramm 60 deka kenyeret kaphattak.⁵²

Az 1916. év első hónapjának gondjain enyhített, hogy a város által korábban a Gömörben megvásárolt tűzifa első szállítmányai megérkeztek, s annak árusítása is megkezdődött. A szénellátással továbbra gondok voltak, mert a megrendelés ugyan megtörtént, de a vasut elsősorban a hadiszállítást végezte.⁵³

Megoldandó feladatként jelentkezett az iskoláskorú szegény gyermekek cipővel való ellátása. 1915. december 18-án a polgármester értekezletet hívott össze Énekes János római katolikus prépost főesperes plébános, Paulik János evangélikus igazgató lelkész, Ruttkay György görög katolikus főesperes, Orsovszky Gyula római katolikus, Ruhman Andor evangélikus, Szabó Pál református, Tóth György görög katolikus, Halász Mór izraelita elemi iskolai igazgató tanítók, Garay Mariska és Ruzsonyi Kató leányegyesületi elnökök részvételével. A megbeszélést azért tartották, mert sok gyermek nem járt iskolába amiatt, mert nem volt cipője. Az értekezleten született megállapodás szerint minden iskolában összeírták a cipősegélyre jogosultakat. Az egyik kimutatás szerint az izraelita iskolában 11, a görög katolikusban 21, a reformátusban 15, a polgári fiúiskolában 15, az evangélikusban 45, a római katolikusban 20 gyermek szorult segélyre. 1915. december 22-én a városi pénztárból cipősegélyre Bernstein Béla főrabbi kezéhez 220 koronát, Ruhman Andorhoz 200, Szabó Pálhoz 300, Orsovszky Gyulához 240, Kardos István polgári fiúiskolai igazgatóhoz 260, Tóth Györgyhöz pedig 420 koronát jutattak. A polgári fiúiskolában akkor Vietórisz Aranka (I. o.), Kovách Árpád (II. o.), Balogh Sándor (III. o.) és Nagyváthy Ferenc (IV. o.) voltak az osztályfőnökök. Ezt a segélyt az 1916. január

51. Nyv. 1916. jan. 9. XXXVII. évf. 2. sz. 6., ill. Nyv. 1916. jan. 16. XXXVII. évf. 4. sz. 7.

52. Nyv. 1916. nov. 26. XXXVII. évf. 94. sz. 4.

53. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1916. jan. 28. Kgy. 2/1916.

28-i közgyűlés még 115 gyermek ellátására fejenként 20-20, összesen 2300 korona megszavazásával egészítette ki.⁵⁴

1916 tavaszán ismét közgyűlési téma lett a tanítóképző ügye. Az 1916. március 17-i közgyűlésen a képviselőtestület egyhangú szavazással 4 katasztrális hold területet engedett át az intézmény céljaira az Erzsébet királyné ligetben a szabályozási terv szerint a kiszélesítendő Erdősor utca és a Kótaji út szögleténél kezdődő, a Sóstói út és a Kótaji utca között nyitandó új útvonalig terjedő területen. A városatyák azonban feltételeket is szabtak: 1. A terület csak a tanítóképző céljaira hasznosítható. 2. Csak akkor adják át, ha az építkezés megkezdődik. Erről az államnak a várost legalább 3 hónappal korábban értesítenie kell. 3. A területen a fák és ültetvények a város tulajdonában maradnak. A telket az állam biztonságosan és szépen körülkeríteni tartozik. 4. Az egyezség a háború befejezése utáni két évig érvényes, s további két év alatt az építkezést be is kell fejezni. 5. Ha a tanítóképző megszűnik, a terület visszaszáll a városra. Ha az állam az épületeket nem bontja el egy év alatt és nem szállítja el, azok is a városéi lesznek.

A kijelölt terület a közgyűlés szerint fekvésénél, talajviszonyainál fogva a célnak kitűnően alkalmas, nincs messze a város központjától, a villamossal a közlekedés könnyen megoldható, ugyanakkor a csendes, zárt hely a tanítóképző számára kitűnő. Elmélkedésre, tanulásra közel van az Erzsébet királyné liget.⁵⁵

A munkaképes, de kereset nélküli lakosság megsegítésére a város felújította a korábbról már ismert munkateremtő lehetőséget, kassai katonai parancsnokság felkérésére szalmafonó műhelyt állított fel, a katonaság részére szükséges szalma felső cipők tömeges előállítására. Az 1915 december közepén megszervezett műhely 1916. március 8-án zárt be. A műhelyt Garay Kálmán I. aljegyző szervezte és irányította, s az ott dolgozóknak 9033 korona 50 fillér munkabért fizetett ki a város. A műhelyben naponta mintegy 40 munkást foglalkoztattak, 2 koronás bérért. 7690 pár szalmafonatot készítettek. Az összesítésből az is kiderült, hogy a munkabérek kifizetése és a költségek leszámítása után nyereséggel zárult a műhely, melynek felállítására és üzemben tartására a képviselőtestület 400 koronát adott, a fűtést természetben. A műhely helyiségét Friedmann Sélíg ingyen engedte át, hazafias tettéért köszönetet mondtak neki. Jutalmat kapott Garay Kálmán és Szollár Pál mandái evangélikus tanító is, aki iskolájában is berendezett egy szalmafonó műhelyt, s saját erőből hordta és vitte a szalmát és a fonatokat.⁵⁶

A frontvonalak állandósulásával, s a határoktól való távolodásával a barakk-kórház az érkező sebesültek fogadására elegendő lett, s ezért tartalék kórházzá szervezték át. 1916. április 5-én egy katonai és polgári vegyes bizottság megszemlélte a barakkokat, majd meghatározták, hogy április 15-ig átszervezik a kórházat tisztán katonai kórházzá, úgy azonban, hogy megmarad benne a fertőző betegségek osztálya is. A kórház új parancsnokává dr. Stetz László ezredorvost, az addigi csapatkórház parancsnokot nevezték ki.

Mindezekkel párhuzamosan a városban és a Sóstón lévő katonai egészségügyi intézetek is felszabadultak. A Sóstóról a barakk-kórházba szállították be a betegeket, így aztán a katonaság visszaadta a városnak.

A Gazdák körében, a Leányinternátusban működő kórházak betegei is kikerültek a barakkokba. Felszabadult a városi szegény- és betegmenház, melyet április 20-ra üritett ki a katonaság, s oda a város visszavitte szegényeit, kiknek egy része addig

54. SzSzBMÖL. V.B.186. 636. dob. VII. 132/1915.

55. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. márc. 17. K. 4886/1916.

56. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. márc. 17. K. 6522/1916., ill. V.B.186. 628. dob. I. 101/1915.

magánháznál volt elszállásolva, más részük pedig pénzsegélyt kapott. A polgári leányiskola épületéből június végére költözött ki a katonaság, a felújításokat nyáron elvégezte az iskola, s így ősszel már megkezdődhetett ott a tanítás.⁵⁷

Az átvétel után a város azonnal rendbe hozatta a Sóstó épületeit és a kedvelt pihenőhelyet 1916. május 15-én nyitották meg a fürdőző és kiránduló közönség előtt.⁵⁸ A város attól az évtől Győri Sándorra bízta a Sóstó üzemeltetését évi 3000 korona, 1918-tól pedig 7500 korona bérösszegért.

A katonai kórházak fokozatos megszüntetése a Katona-Otthon is érintette. Már nem volt szükség arra, hogy a városban működjön, így az otthon is a barakk-kórházba költözött. De amíg a városban naponta 30-40 katona látogatta, a barakkban 300-400 embernek kellett biztosítani olvasni- és füstölnivalót, levélpapírt. Ezért Szelezsán János evangélikus segédlelkész, az otthon vezetője nagyszabású népünnepélyt rendezett a Sóstón 1916. július 23-án. A város közönsége nagy számban vett részt a népünnepélyen, félóránként indultak a tömött villamosok. Bruckner Hermann állomásparancsnok, a 14-es huszárok alezredese katonaságot és fogatokat biztosított, Patek Béla színigazgató adott a színházával műsort.⁵⁹ A gyűjtés és a szervezés sikerrel járt, s 1916. november 26-án délután 3 órakor a barakk-táborban megnyílt az új Katona-Otthon egy teljesen újonnan épített barakkban. A Katona-Otthon továbbra is az evangélikus egyház, személy szerint Geduly Henrik püspök védnöksége alatt működött, vezetője Szűcs Sándor katonai lelkész lett.⁶⁰

A városi szegény- és betegmenházban ápoltak ételmezésére 1907-től özvegy Möricz Józsefnével kötött szerződést a város napi 1 korona 43 filléres fejadagok előállítására, úgy, hogy azok a 340 gramm rozskenyérrrel 1 korona 60 fillérre emelkedtek.

1916-ban háborús étlapot vezettek be, a leves és a főzelék 3,5 deciliter, ugyanannyi a főtt tészta, a kenyér továbbra is 340 gramm és a főtt hús, csont nélkül 10 dekagramm.

Háborús étlap:

Nap	Reggeli	Ebéd		Vacsora
		Leves	Főzelék	
Vasárnap	Keménymagos leves	M a r h a h ú s leves	Burgonyafőzelék	Kása
Hétfő	Keménymagos leves	Rántott leves	Babfőzelék	Káposzta
Kedd	Keménymagos leves	Rántott leves	Főtt tészta	Tört burgonya
Szerda	Keménymagos leves	Rántott leves	Kása	Bab
Csütörtök	Keménymagos leves	M a r h a h ú s leves	Burgonyafőzelék	Kása
Péntek	Keménymagos leves	Rántott leves	Főtt tészta	Tört burgonya
Szombat	Keménymagos leves	Rántott leves	Babfőzelék	Burgonya

57. Nyv. 1916. ápr. 9. XXXVII. évf. 28. sz. 4.

58. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. máj. 19. Kgy. 192/1916.

59. Nyv. 1916. júl. 27. XXXVII. évf. 59. sz. 3.

60. Nyv. 1916. nov. 26. XXXVII. évf. 94. sz. 3.

1916. augusztus 1-jétől 1918. január 1-jéig az ellátásra özvegy Soltész Jánosné Uhlarik Annával kötött szerződést a város.⁶¹

1916 nyarán a Hősök temetőjének kibővítésére volt szükség. Az eddigi 1324 négyszögölgölhöz a város – a tulajdonjog fenntartása mellett – még 2 hold 1160 négyszögöl területet engedett át, a temető területe így összesen 5 hold 884 négyszögöl területet tett ki. A helybeli katonai parancsnokság bizottságot hozott létre a sírok gondozása és kicsinosítása érdekében. Ezen állandó bizottság tagja volt Balla Jenő polgármester, dr. Kállay Rudolf kórházigazgató főorvos, udvari tanácsos és Mikecz István vármegyei főjegyző.⁶² Emlékoszlopot is emeltek a hősöknek a temetőben, melyhez a város 565 korona 10 fillérrel járult hozzá.

A korábbi évekhez hasonló lelkesedéssel ünnepelte a közgyűlés az uralkodó 86. születésnapját az 1916. augusztus 18-i közgyűlésen, majd a kassai parancsnokság azon kérdésére, hogy a háború után vállal-e katonaságot a város, a testület régebbi határozatát erősítette meg, nevezetesen, hogy gyalogezredet, ezredtörzset és kiegészítő parancsnokságot látna szívesen Nyíregyházán.⁶³

1916. március 17-én a közgyűlés városi tejjgazdaság létesítését határozta el, hogy így enyhítsenek az égető tejhiányon. A közgyűlés által engedélyezett 150 ezer korona rendkívüli hitelből 80 fejőstehén beszerzését mondták ki. A teheneket a város Bundi épületének istállójában helyezték el, gondozásukra orosz hadifoglyokat állítottak munkába. A takarmányozáshoz szükséges széna rendelkezésre állt, burgonyát és korpát az illető központoktól igényeltek. Takarmányrépát házilag termelt a város, nyáron pedig a városi közlegelőre hajtották ki a teheneket.⁶⁴ 1916. május 16-án, hétfőn reggel kezdték meg a tej árusítását, a jövedékkezelési bizottság döntése alapján az arra rászorultak között. A vállalkozás azonban csődbe jutott, 1917. július 13-án 41.000 koronát meghaladó veszteséggel fel kellett számolni.

Az 1915–1916-os tél megpróbáltatásai után, 1916. július 28-án már arról kellett a polgármesternek beszámolni, hogy a kormány zár alá vette az egész termést és október 15-ig mindenki köteles volt a terményfelesleget bejelenteni. A lakosság szorongását csak növelte, hogy a földművelésügyi minisztérium közölte, a várt 44 millió mázsás termés helyett csak 32 millió mázsát takarítottak be az országban.⁶⁵

Az 1916. szeptember 22-i közgyűlésen Balla Jenő polgármester be is jelentette, hogy a Haditermény Részvénytársaság nem tudott elegendő terményt beszerezni, így a rekvirálást azonnal megkezdték ott, ahol a cséplés befejeződött. A város egyelőre nem tud terményt vásárolni az ellátatlanok részére. A gazdák körében is szűkre szabta a kormány a fejadagokat, a 15 évnél idősebbek részére havonta és fejenként 18, a 15 évnél fiatalabbakra pedig 14 kilogramm terményt lehet visszatartani, a többi be kell jelenteni.⁶⁶

Balla Jenő másik bejelentése, miszerint Románia átállásával a román csapatok betörték Erdélybe, már nem volt újdonság, hiszen a hírek eljutottak a lakossághoz, s a menekülőkről is volt tudomásuk. A városba már korábban megérkezett a minisztérium azon értesítése is, hogy Nyíregyházára a Maros-Torda vármegyei menekülteket irányítják, de a vasúti szállítások kavarodása miatt mások is érkeztek a városba. A szeptember 22-i közgyűlés a menekültek ellátásával foglalkozott, megállapítva, hogy először csak szórványosan jöttek a menekülők, majd amikor

61. SzSzbMÖL. V.B.186. 645. dob. III. 221/1916.

62. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1916. aug. 18. K. 20916/1916.

63. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1916. aug. 18. Kgy. 418., 420/1916.

64. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1916. márc. 17. K. 5844/1916.

65. Takács, 1987. 152.

66. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1916. szept. 22. Kgy. 462/1916.

befutottak az előre jelzett vonatok, a tömegesen érkezőket a nagylaktanya fedett lovardáiban helyezték el, ahol ellátták élelemmel, majd pedig részint a város belterületén már berendezett szállásokra, részint a vármegye különböző járásaiba irányították. A Nyíregyházán elhelyezett szék száma 1100-ra tehető. Ők a körülményekhez képest jól vannak ellátva, bár a segítő akcióra szánt pénz kevés. A kormány százezer koronát bocsátott az alispán rendelkezésére, kikötve, hogy egy menekülte egy napra 1 koronánál többet nem lehet költeni, de ebbe beszámítandó a Haditermény által ugyanezen célra bocsátott termény is. Ez az összeg így kevés. A polgármester a társadalom áldozatkészségére számított és bejelentette, hogy a gyűjtés a legrövidebb időn belül elkezdődik. Egy hónap múlva az október 20-i közgyűlésen már arról számolt be Balla Jenő, hogy az összes ide utalt erdélyi menekültet elhelyezték. 2400-an vannak a városban, 800-an laknak tömegszállásokon. A korábbi 1 koronás fejadagot a kormány 2-re emelte, így ellátásuk biztosított. Fűtőanyaggal is el vannak látva, mert Énekes János prépost közbenjárására a Dessewffy grófok megengedték, hogy a birtokukon lévő egyik út melletti akácot kivághassák.⁶⁷ A fa kitermelését a huszárok, a szállítást a városi fogatok végezték. Az erdélyi menekültek sorsa akkor rendeződött igazán, amikor 1916. november 30-án különvonatokkal hazatérhettek otthonukba. 1917 márciusában a közgyűlés az ellenség által elpusztított Erdély felségítésén munkálkodó Pro Transsylvania országos bizottság munkáját 1000 korona megszavazásával segítette.

1916 őszétől ismét a romló közellátási helyzet a közgyűlések fő tárgya. Az 1916. október 20-i közgyűlésen a polgármester bejelentette, hogy a gabonaneműek rekvirálása a város területén zavartalanul megtörtént, a gazdaközönség beszo­lgáltatta a fölösleges terményt. A tengeri beszo­lgáltatására az alispán a városra 5500 métermázsát vetett ki, ez az össztermés 20 %-a, erre a gazdákat felhívták. Nincs elegendő köles és gersli, teljesen hiányzik a petróleum. Só és cukor sem áll megfelelő mennyiségben rendelkezésre. Bár a belügyminiszter legutóbb 30 métermázsá kölest és gerslit utalt ki a város részére, de az még nem érkezett meg. Ugyancsak ameg a már megvásárolt és kifizetett 20 vagon só sem a forgalmi zavarok miatt. A belügyminiszter megígérte, hogy hamarosan jön egy vagon petróleum, azt haladéktalanul szétosztják a kereskedők között. Gyufából most nincs hiány, nemrég érkezett megfelelő mennyiségű szállítmány. Zöldségféléből túrhetően el van látva a város, a legutóbb 20 kocsni burgonyát is sikerült vásárolni. Azt is bejelentette Balla Jenő, hogy a kereskedelemügyi miniszter engedélyt adott arra, hogy a városban a heti és kirakodó vásárokat szerda helyett szombaton tartsák meg.

A kereskedelemügyi miniszter ugyanis korábban elrendelte, hogy a háborúra való tekintettel hetente csak egy vásárt szabad csak tartani, a vasárnap­hoz közelebb. Ezt alapul véve hirdette ki Balla Jenő, hogy 1916. július 1-től szombatonként tartják a piacot és a hetivásárt, ha szombaton ünnep lenne, pénteken, az országos vásárokat pedig hétfőn rendezik. A miniszter később leiratot küldött arról, hogy a helybeli izraeliták felterjesztését figyelembe véve, a nyíregyházi vásárok szerdán lesznek. Erre Balla Jenő azt válaszolta, hogy a szombati vásár ellen tiltakozó ortodox izraeliták nagyon kevesen vannak a városban, a neológ izraeliták pedig eddig is megjelentek a szombati vásárokon és kötöttek üzleteket is, a dolgos hetet pedig szerdai vásárral nem jó megbontani, így a város a szombati vásárt hirdette ki, s úgy is tartja meg.⁶⁸

67. SzSzbMÖL. V.B.181. jkv. 1916. okt. 20. Kgy. 536/1916.

68. SzSzbMÖL. V.B.186. 651. dob. X. 341/1916.

1916. október 27-én arról értesült a közgyűlés, hogy többszöri távirati sürgetésre egy vagon cukor utaltatott ki a város részére. Petróleum is érkezik két kocsirakománnyal, a sóküldemények is útban vannak. Egy vevő viszont 5 kilogramm illetve 5 liternél többet nem kaphat. A néhány hete érkezett dánvaj (1 kocsirakomány) nagy kelendőségnek örvend, még két-három hétre elegendő.⁶⁹

A november 17-i közgyűlés újra a közellátással foglalkozott, kimondva, hogy a lisztellátás nehézségekbe ütközik. Sóból érkezett két kocsirakomány. A cukorral való ellátásban a lakosság a hibás, mert több hónapra, sőt évre valót halmozott fel, csempészték Ausztriába is, másoknak meg nem jutott. A Cukorközpont ezt felismerte, a kiutalt négy kocsi cukrot már csak jegyre lehet kapni. Baj van a tüzelőanyaggal. Bár a város Rimabányán megvett 300 vagon fát, de azt a szállítási gondok miatt nehéz elhozni.⁷⁰

Az 1916. december 15-i közgyűlés még mindig a rekvirálással foglalkozott, ugyanis az első rekvirálás nem járt eredménnyel, így a Haditermény Részvénytársaság nem tudta a hadi- és közellátást biztosítani. Ezért rendelték el a második rekvirálást, melynek során Szabolcs vármegyéből 800 vagon terményt kellett összegyűjteni. A kijelölt mennyiségből Nyíregyházára 92 vagon jutott, s hogy azt a város biztosíthassa, a fejadagokat leszállították. Az újabb rekvirálás december 12-én kezdődött, eredményét a közgyűlés nem ismerte, de az bizonyos volt, hogy a 92 vagon nem lesz meg, hiszen a gazdák már korábban is sok terményt ajánlottak fel. Fölösleges készlet alig van, legfeljebb a leszállított fejkvótából várható még termény.⁷¹

1916. szeptember 23-án a Városháza nagytermében az agg uralkodó nevében Jakab Bertalan nyíregyházi lakatosmestert 500 koronával és a király nevének kezdetűjével ellátott ezüst órával jutalmazták, mert mind a hét fia hadbavonult.

Az 1916. december 1-jén megtartott közgyűlésen vegyes érzelmeket kiváltó hírekről számolt be a polgármester. A rendkívüli ülést I. Ferenc József halála és IV. Károly trónra lépése okán hívta össze Balla Jenő, de ekkor jelentették be az erdélyi menekültek hazatérését, és ekkor jegyezték az ötödik hadikölcsönt is.

A város 1916-os közéletéről számolt be Balla Jenő polgármester az 1917. január végi városi közgyűlésen. 1916 januárjában még maga látta el a lakosságot a város azzal a liszttel, amit 1915-ben vásárolt fel. 1916 januárjától más rendszer: zár alá vették a még meglévő termést és az ellátást a Hadi Termény Részvénytársaságra bízták, egyben behozták a lisztjegyeket. A Hadi Termény itteni kirendeltség-vezetője: Gábor József. A tejhiány enyhítésére 80 fejős tehenet állított be a város. A borsodi szénbányákból idejében és elegendő köszenet rendeltek, Gömör vármegyében pedig bőséges mennyiségű tűzifát kötöttek le. Fűszerhiány a szállítási nehézségeken kívül, mint ahogy az a tüzelővel is történt, azért volt, mert lelketlen kufárok felvásárolták és titkos utakon kicsempészték a városból.

1916-ban a város a lakosság rendelkezésére bocsátott: 12 100 mázsa kását, 95 mázsa árpagyöngyöt, 9 mázsa hántolt borsót, 100 mázsa aszalt szilvát, 121 mázsa dán vaját, 1 mázsa szalámit, 34 mázsa burgonyát, 58 mázsa szappant, 10 mázsa vöröshagymát, 900 mázsa cukrot, 300 mázsa sót, 82460 liter tejet. Levágatott a város 68 szarvasmarhát, 48 borjút, 215 sertést, melyeket saját hússzékében méretett ki. Forgalomba bocsátott 367 vasúti kocsi tűzifát, 143 vagon porosz és magyar szenet.⁷²

69. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. okt. 27. Kgy. 586/1916.

70. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. nov. 17. Kgy. 616/1916.

71. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1916. dec. 15. Kgy. 676/1916.

72. Nyv. 1917. jan. 31. XXXVIII. évf. 16. sz. 2.

1917

Az 1917. február 16-i közgyűlésen ismét a nehézségekről beszélt Balla Jenő polgármester. Szinte teljesen megbénult a vasúti teher- és személyforgalom a legutóbbi napokban bekövetkezett korlátozások miatt. A teherárak közül csak a fa, szén és petróleum szállítható, a többire szállítási tilalom van érvényben. Így nem tudták a város részére a cukrot elhozni, pedig azt a gyár már rendelkezésre bocsátotta. Öt hét óta vesztegel Debrecenben egy vagon dohány. A személyforgalom sem jobb: Budapestre és vissza naponta csak egy-egy vonat közlekedik. Súlyosította a helyzetet, hogy a Budapestről érkező vonat mindig késett, így az utasok rendre lemaradtak a csatlakozásokról, újabb fél nap veszteglésre kényszerültek. A bécsi katonai vonalparancsnoksághoz pedig hiába fordult a város orvoslásért. Napok óta nem érkezett szén, így a villanytelep és a kisvasutak forgalma is veszélybe kerülhet. Az Országos Szénbizottság a nyíregyházi villanytelepet a harmadik osztályba sorolta, ami azt jelentette, hogy a rendes szénszükséglet 1/10-ét kapja csak a település. A polgármester sürgönyökkel bombázta a bizottságot arra hivatkozva, hogy a Villamossági Rt. a villanyvilágítás mellett a kisvasutakat, a barakk-kórházat és a malmokat is ellátja, ha nincs áram, liszt sem lesz!⁷³

Ezen a közgyűlésen a város az 5-ös huszárok Hegedüs Pál alapjához, mely a hősi halottak és rokkantak családtagjait segélyezte 100 koronával, a császári és királyi 65. gyalogezred, ahová nagy számmal vittek nyíregyháziakat, özvegy- és árvaalapját 300 koronával támogatta.

1917 márciusában valamit javult a helyzet, a fővonalakon naponta már két vonatpár, a vicinális vonalakon naponta egy vonatpár közlekedett. A város forgalomba bocsátotta szilva, árpagyöngy, köleskása készletét, melyet a közélélmezési hivatal utalt ki és jegy ellenében árusították. 40 vagon burgonya is a közélélmezés piacaira került, melyet még az elmúlt évben szerzett be a város. A közgyűlés úgy látta, ha szűkösön is, de ez a mennyiség elegendő lesz. Azok számára, akik hatósági lisztellátásra szorultak, a legutóbbi időben 1/5 részben tengeri lisztet utaltak, mely csírátlanítva van, jó minőségű, élvezhető, mondta a polgármester. Szén még mindig nincs, a villanytelep nem a szénbizottságtól, hanem az annak hatáskörébe nem tartozó kurittyáni szénbányából hozott fűtőanyagot. – Mindezekről a március 9-i közgyűlésen számolt be Balla Jenő.

Romlottak a közerkölcsök is. Elszaporodtak a tolvajlások. A korábban tucatnyi kéjhölgy helyett már 44-et tartottak nyilván a városban. Súlyosbodtak a megélhetési nehézségek. Megnövekedett a hadiözvegyek és hadiárvák száma és előbb német, majd bécsi gyermekeket utaztattak Nyíregyházára, javítandó élelmezésüket. Mindezen gondokba Balla Jenő beleroppant, s néhány, józan ésszel meg nem ítélni intézkedése miatt, az ellene indított fegyelmi eljárás árnyékában, idegszantóriumba vonult. Trak Géza vitte tovább az ügyeket mint helyettes polgármester 1917. április 20-tól. A nehézségeken már az sem segített, hogy egyre határozottabb ígéreteket kapott a város arra, hogy a háború után az új városi törvény lehetővé teszi majd az önálló törvényhatósági jog megszerzését. Nagy gondot jelentett az is, hogy megkezdődött a feketézés. A városban idegen, főleg bécsi kereskedők jelentek meg, felvásárolva az élelmiszert, s ezzel is nehezítve a helybeli lakosok megélhetését. A közgyűlésben elhangzott interpellációra adott válaszból derült ki, hogy ezek a kereskedők belügyminiszteri engedéllyel járnak az országot, mert Bécs ellátása ezt szükségessé tette.⁷⁴

73. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. febr. 16. Kgy. 60/1917.

74. Takács, 1987. 154.

A szökött, vagy szabadságos katonák által elkövetett tolvajlások, rablások megfékezésére 1917. március 21-től katonai rendőrség is cirkált a városban. A parancsnoka Girlich vadászszázados, rajta kívül egy főhadnagy, egy hadnagy, egy tiszthelyettes, 6-8 altiszt alkotta a parancsnokságot. Az 50 tagú rendőrlegénység felét a császári és királyi 14., a másik felét pedig a császári és királyi 15. huszárezred pótszázadától vezényelték. Elsősorban a katonai bűnösökkel szemben jártak el, de támogatást nyújtottak a városi rendőrségnek is. A katonai rendőrség a várost nyolc kerületre osztotta, minden kerületben állandóan egy őrző járát cirkált. A járőr 4-8 tagból állt, egy altiszt vezetésével, aki karszalagot viselt: Militár-Polizei – Katonai-rendőrség felirattal. Minden járőr mellett egy egyenruhás polgári rendőr is szolgált, aki adott esetben a polgári személy ellen léphetett fel.⁷⁵

Balla Jenő polgármester kiesése után 1917. május 16-án elhunyt dr. Géczy Géza főjegyző (1878–1917) is. 1917 nyarán azután Trak Gézát Egerbe választották meg főjegyzővé. Így az 1917. június 21-i részleges tisztújító közgyűlésen Oltványi Ödön, addigi adóügyi tanácsost választotta meg a közgyűlés főjegyzővé. Oltványi Ödön tartalékos tüzérfőhadnagy még a fronton szolgált, de a város azonnal megindította a fölmentése iránti kérvényezést, s így augusztus 18-án foglalta el hivatalát. Adóügyi tanácsossá dr. Garay Kálmánt, első aljegyzővé pedig dr. Walter Géza hírlapírókat választotta meg a közgyűlés.⁷⁶ A hivatalnokok mozgása azonban ezzel nem szűnt meg: 1917. július 1-jén elbúcsúzott Trak Géza, így megürült a közigazgatási tanácsosi állás. Augusztus 2-án tehát újból összeült a közgyűlés és dr. Garay Kálmánt választották meg közigazgatási tanácsossá. Helyére Moesz Béla addigi árvaszéki ülnököt választották adóügyi tanácsossá.⁷⁷

A későbbi közgyűléseken azután hol Oltványi Ödön, hol dr. Bencs Kálmán pénzügyi tanácsos (1914. augusztus 26-án választotta a város erre a tisztségre) szerepelnek helyettes polgármesterként, az ügyeket azonban inkább Bencs Kálmán viszi, akit azután az 1918. január 8-i tisztújító közgyűlésen Trak Géza Eger város főjegyzője, dr. Bencs Kálmán pénzügyi tanácsos és Oltványi Ödön városi főjegyző közül Bencs Kálmánt 102 szavazattal polgármesterré választották. Trak Géza 64, Oltványi Ödön pedig 16 szavazatot kapott.⁷⁸ Dr. Bencs Kálmán 1918. január végén vette át a polgármesteri hivatalt, Oltványi Ödön helyettes polgármester pedig a főjegyzőit.⁷⁹ Bencs Kálmán helyére 1918. április 9-én dr. Garay Kálmánt választotta pénzügyi tanácsossá a képviselőtestület, a közigazgatási tanácsosi állást Krecsányi Lajos rendőralkapitánnyal töltötték be, a megüresedett rendőrtiszti helyre pedig Vertse K. Andor törvényszéki jegyzőt állították.

1917 tavaszán-nyarán ismét a lisztellátás nehézségei kerültek előtérbe. Május 29-én ismertették a közgyűléssel azt a tényt, hogy az Országos Közélelmezési Hivatal lisztet csak június 1-jéig utalt ki, attól kezdve az ellátást rekvirálással kell biztosítani, tehát a lakosság fölös terményeit kell átvenni maximált áron. A rekvirálás még aznap megkezdődött. A nehézségeket valahogy átvészelte a város, a cséplés befejezése után a közgyűlés azonnal elhatározta, hogy az 1917–1918-as évre az ellátatlanok részére lisztet vásárol, azt vásárlási igazolványok ellenében fogja kiszolgáltatni a Nyíregyházi Termény- és Áruraktár Részvénytársaság.⁸⁰

75. Nyv. 1917. márc. 18. XXXVIII. évf. 55. sz. 3., illetve Nyv. 1917. márc. 22. XXXVIII. évf. 58. sz. 2.

76. Nyv. 1917. jún. 22. XXXVIII. évf. 133. sz. 2.

77. Nyv. 1917. aug. 3. XXXVIII. évf. 168. sz. 2.

78. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1918. jan. 8. Kgy. 6/1918.

79. Nyv. 1918. jan. 24. XXXIX. évf. 20. sz. 2.

80. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. júl. 27. K. 20893/1917.

Zár alá vétellel igyekezett a város a zsirellátást is megoldani, mert dacára a bevezetett zsírjegynek, drágán lehetett hozzájutni a szalonnához és a zsírhoz. 1917. június 2-án vették zár alá, de azokat meghagyták a kereskedőknél azzal a feltétellel, hogy június 5-étől csak jegy ellenében lehetett kiszolgáltatni a zsírt és a szalonnát. A zsírjegy értéke személyenként havonta 80 deka, vagy 1 kiló szalonna volt.⁸¹

Ugyanakkor hizósértéseket is beszerzett a város. A Nyírvidék szeptember elején arról adott hírt, hogy a városmajorban 250 sertést hizlalnak. Szeptember 2-án, vasárnap a város újra megnyitotta a Széchenyi tér 9. szám alatti húsboltját. Éppen jókor, hiszen a lakosság már teljesen kifogyott a zsírból, szalonnából, s csak nagy csaták után lehet egy kis sertéshúshoz jutni. Naponta egy-két sertést vágtak, péntek hústalan nap volt, vasárnap viszont hármat mértek szét. Csak egy kilót kaphatott mindenki, azt is maximált áron, 6 korona 40 fillérért. A szalonnát is kimérték, zsírjegy ellenében, különként kilenc koronáért. Számítottak a hosszú sorokra, tolakodásra, ezért a vásárlók a jelentkezés sorrendjében sorszámot kaptak.⁸²

Hasonlóan nehéz helyzetben volt Nyíregyháza a szénellátással. A május 29-i közgyűlésen a Nyíregyházi Villamossági Rt. igazgató-főmérnöke közölte, hogy a társaság május 25-től nem tud nappali áramot szolgáltatni, mert a napi szénmennyiségnek csak 1/3-át szolgáltatja a bánya. Ez a helyzet csak súlyosbodott a következő hónapban. A Szénközpont a kurittyáni bányából 45, a borsodi szénbányából 20 vagon szenet utalt ki havonta, de júniusban Kurittyánból csak néhány, a borsodiból egy vagon szén érkezett. A közgyűlés dr. Meskó László képviselőt kérte fel, hogy személyesen járjon el Budapesten a fenyegető veszély, az áramszolgáltatás megszüntetésének elkerülése érdekében. A közgyűlés és dr. Meskó László határozott fellépésének, ha átmenetileg is, de volt sikere, a július 27-i közgyűlésen a helyettes polgármester a szenet szállító vagonok beérkezéséről tett jelentést.

Az ellátási nehézségeket ugyan nem oldotta meg, de a város lakosságának „kulturális éhségén” javított a második mozi megnyitása. A Diadal-Mozgóban 1917. szeptember 22-én tartották az első vetítést. Ez a mozi a későbbi Béke mozi, ma Európa ház helyén állt.⁸³

Az új mozit üzemeltető társaság a Nyírvidék 1917. március 21. és 22-i számában felhívást tett közre a leendő mozi nevére. A felhívás nagy sikert aratott, hiszen 75 pályamunkában 131 névre érkezett ötlet. Ezek közül a március 28-án beküldött 67. számú pályázat a Diadal-Mozgó nevet ajánlotta. „A pályázat feltételeinek ez a legjobban megfelel, mert magyar, nem sablonszerű, nem elkoptatott név, Kellően kifejezésre juttatja az új mozgó programját, mert elsőrendű műsorral, tökéletes vetítésben diadalt kell aratni.” Két pályázó a Kristály, öt pedig a Délibáb nevet ajánlotta, melyekről – jobb híján – még lehetett volna gondolkodni. Így a 100 koronás jutalmat a 67. számú pályázónak, Csósz Juliska övönőjelölt, Árpád utca 43. szám alatti lakosnak ítélték 1917. március 31-én.⁸⁴

A Diadal-Mozgó megnyitásának napján az első előadás jövedelmét jótékony célokra a helybeli Leányegyletnek juttatták. Az első film A nap átka volt Maria Carmival a főszerepben. A mozi előadásait hétköznap fél hétkor és fél kilenckor, vasárnap és ünnepnapokon fél háromkor, fél ötkor, fél hétkor és fél kilenckor kezdte. Jegyeket a mozi büféjében lehetett vásárolni, vagy megrendelni a 378-as telefonszámon.⁸⁵

81. Nyv. 1917. jún. 2. XXXVIII. évf. 117. sz. 2.

82. Nyv. 1917. szept. 1. XXXVIII. évf. 191. sz. 2.

83. Margócsy, 1986. 179-190.

84. Nyv. 1917. ápr. 1. XXXVIII. évf. 67. sz. 2.

85. Nyv. 1917. szept. 23. XXXVIII. évf. 209. sz. 3.

1917 nyarán a vármegye élén és a város országos képviselőjében is változás történt. Dr. Ujfalussy Dezső főispánt az uralkodó saját kérésére felmentette a főispáni tisztségtől, helyére dr. Meskó Lászlót, Nyíregyháza országgyűlési képviselőjét nevezte, akit 1917. július 23-án Nyíregyházán a Vármegyei Házban beiktattak.⁸⁶ Dr. Meskó László képviselői helyére 1917. augusztus 13-án időközi választásokat tartottak Nyíregyházán. A városban az országgyűlési képviselői választó körzeteket 1914-ben a belügyminiszter 56.000/1914. X. számú körrendelete értelmében jelölték ki. A rendelet szerint egy szavazókörhöz 1500 szavazónál több nem tartozhat. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint akkor 4182 szavazó volt, így 1914-ben négy körzetet alakítottak ki:

I. szavazókör: a város belterületének a Bethlen utca, Kossuth Lajos tér és a Vay Ádám utcától északnyugatra elterülő része. Idetartozik tehát az Ó- és Újszóló és a Himeskert, valamint az északi temető.

II. A város belterületének a Vay Ádám utca, a Kossuth Lajos tér, a Luther utca és a Debreceni utcától keletre elterülő része. Idetartozik a Bujtos, a régi Vásártér, a déli temető és a Mintakert is.

III. A város belterületének a Debreceni utca, a Kossuth Lajos tér és a Bethlen utcától délnyugatra elterülő része. Idetartozik az Érkert a két vasúti állomás, a nyugati temető, a dohánybevéltő hivatal és a villanytelep is.

IV. A város határa az azon lévő pusztákkal és tanyákkal.⁸⁷

Az időszaki választáson a város országgyűlési képviselője Fényes László „... országos nevű, közismert és mindnyájunk által nagyrabecsült hírlapíró...” lett.⁸⁸ Fényes László (1871–1944) az Est című lapnál dolgozott újságíróként. Érdeklődése a polgári radikálisokhoz vitte a háború második felében. Így kapcsolódott a nyíregyházi a Kereskedők és Gazdák Köréhez, ők hívták meg 1917-ben a megüresedett képviselői helyért folyó harcba. Élvezte a kormány bizalmát, a Somogyi Gyula mögött álló függetlenségi érzelműek is mellé álltak. Kortes útjain sokfelé megfordult, jó szónok, jó kapcsolatteremtő személyiség, így 1917. augusztus 13-án ellenjelölt nélkül választották meg. Zsidó származása ellenére egyértelműen elfogadták. Többször sikerült felsőbb fórumokon elintéznie a város ügyes-bajos dolgait. Közbenjárására nyílt meg 1918-ban a Kereskedők és Gazdák Körének felsőkereskedelmi iskolája. A háború és a forradalmak után nem járt Nyíregyházán, a rendőrségi üldözések elől 1926-ban külföldre menekült, 1940-től haláláig az Egyesült Államokban élt.⁸⁹

1917 őszére már kormány- és alispáni határozatok szabták meg a liszt nagy- és kiskereskedelmi árát. A rossz termés, a közellátás elégtelensége, az újabb és újabb rekvirálások arra késztették a közgyűlést, hogy a város el nem látott lakossága ellátása érdekében a polgármester mellé Közellátási Bizottságot szervezzen. Ennek a testületnek a véleménye alapján szerezte be a polgármester az alapvető köz- és élelmezési cikkeket, és osztotta azokat el. Ez a bizottság döntött a 100 ezer korona feletti kiadásokról is. A Közellátási Bizottság elnöke a polgármester, előadója a közellátási ügyek intézésével megbízott tanácsstag, tagjai a képviselő-testület által választott 3 fogyasztó és 2 termelő, ugyancsak 3 kiskereskedő tag és még 6 szakképzettséggel bíró bizottsági tag. A döntéshez legalább öt tag jelenléte volt szükséges. A bizottságot végül is Közellátási Ügyosztályként szervezték meg,

86. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. júl. 27. Kgy. 381/1917.

87. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1914. ápr. 24. K. 6659/1914.

88. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. aug. 17. Kgy. 433/1917.

89. Margócsy, 1995. 205–227.

december 1-jével működését megkezdte, tagjai a fogyasztók részéről dr. Kovách Elek, Fekete Sándor, Szalay Béla, termelőként Klár Gusztáv, Bogdán (Rosenthal) Ferenc és Zomborszky János, a kiskereskedők Hoffman Mihály, Heuffel Lajos, Surányi István, valamint a szaktagok Gábor Jenő, Gábor József, Guttmann József, Kéry József, Kovács András (János bokori), Silberstein Ignác és Palicz Pál hentes.⁹⁰ A Közellátási Ügyosztály javasolta azután, hogy a jegyre beszerezhető élelmiszerek kiadásánál a visszaélések elkerülésére vezessék be az úgynevezett vásárlási könyveket, melyekkel ugyan csökkent a visszaélések száma, de sohasem szűnt meg.

Az őszi beköszöntével a tüzelőanyag biztosítása lett újra fontos kérdés. A szénellátás továbbra is akadozott, úgyhogy 1917. november 1-től 1918. március 31-ig a Városházán hétköznapokon 8-tól 2-ig tartott a hivatalos, 11 és 1 óra között pedig a fogadó és tudakozó óra.

A tűzifa szükséglet megoldására pedig a város a Rimamurányi Részvénytársaságtól Gömör megyében erdőt vásárolt, amit dr. Bencs Kálmán meg is tekintett. Az erdőben 13 ezer köbméter tűzifa kivágva várt elszállításra, de a vasút miatt a szállítás bizonytalan volt.

A nem háborús és nem közellátási ügyek közül fontos volt a város számára egy evangélikus leánygimnázium beindítása, ami 1917 szeptemberében az I. és V. osztályok megszervezésével megtörtént. Az évnyitó ünnepséget szeptember 15-én tartotta meg az evangélikus elemi iskolában dr. Popini Albert igazgató, majd két nap múlva ugyanott a tanítás is megkezdődött. A város induláskor 4000 koronával, azután pedig évi 12 ezer koronával támogatta az új intézményt, de azt kikötötte, hogy a támogatás fejében az iskola kormányzatában a városnak megfelelő befolyást kell bírnia, így az igazgató tanácsába Huray Sámuel és Antal János képvisleti tagokat delegálta, és azt is kikötötték, hogy a tanári karba egy modern filológiai és egy matematika szakos tanárt a képviselőtestületből kijelölt bizottság választja meg, valamint a nyíregyházi állandó lakosok gyermekei felekezeti nélkül egyenlő elbánásban részesítendőek a felvételnél és a tandíj fizetésénél.⁹¹

Az 1918. február 20-i közgyűlésen számolt be dr. Bencs Kálmán polgármester az előző év legfontosabb történéseiről. Kiemelkedő eseményként könyvelte el, hogy a magyar királyi pénzügyminiszter megengedte, hogy Nyíregyháza a gyümölcs és törköly feldolgozására központi szeszfőzdét állítson fel. A szeszgyár helyét a huszár-laktanya és kisvasúti állomás közötti területen jelölte ki a város. Az építkezésre két ajánlat érkezett, a Nyíregyházi Cementárugyár Rt-től és Barucha Pál vállalkozótól. A város a Cementárugyár ajánlatát tartotta előnyösebbnek, s a gyár augusztus végén elkezdte az építkezést. Szeptember végére 250 ezer koronás beruházással elkészült az üzem, és 1917. november 1-jén megkezdte működését. Beindításában dr. Garay Kálmán közigazgatási tanácsnok működött közre a legtöbbet, ezért jegyzőkönyvi dicséretben is részesítették.

Az 1917. október 15-i rendkívüli közgyűlésen meghatározták a szeszgyár szervezeti felépítését is. Ügyvezető igazgatónak Mangesius Ödön pénzügyőri felügyelőt, kiváló szakembert kértek fel. Gyárvezetővé Pap Ferenc vizsgázott szeszfőzőt, helyettesévé Ségel Fülöp szintén vizsgázott szeszfőzőt nevezték ki. Rajtuk kívül még két szeszfőzőt bíztak meg a munkákkal.⁹²

Az 1917. október 15-i rendkívüli közgyűlésen a város tűzifával való ellátása is napirendre került. A város még 1915-ben vásárolt a Salgótarjáni Kőszénbánya

90. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. okt. 26. K. 30158/1917.

91. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1917. máj. 29. K. 14101/1917.

92. Nyv. 1917. okt. 18. XXXVIII. évf. 230. sz. 2.

Részvénytársaságtól Gömör vármegyében 26 ezer úrköbméter tűzifát tartalmazó, de kitermeletlen erdőt, köbméterenként 6 korona 60 fillérért. A szerződés szerint a megvett fát a város 1917 áprilisáig köteles lett volna elszállítani. Mivel a kitermeléssel bajok voltak, a közgyűlés idején még 12–13 ezer köbméter kitermeletlen fa volt a város erdejében. Éppen ezért Oltványi Ödön Guttmann József nyíregyházi fakereskedővel elutazott Gömörbe, és ott ajánlatot kért a rimakokovai Cserhántoló és Fakitermelő Rt-től, akik a kitermeletlen fát köbméterenként 12 korona 60 fillérért akarták megvenni. Arra is kötelezte magát a részvénytársaság, hogy 800 vagon fát részben Homonnáról, részben Biharból vagononként 950 koronáért szállít a városnak. A közgyűlés úgy döntött, hogy a város eladja el a gömöri erdőt és megvásárolja a homonnai és a bihari fát.⁹³

1917. november 5-én ismét rendkívüli közgyűlésen ismét előkerült a tűzifa ügye, mert a vásárlást Cserhántoló és Fakitermelő Rt. attól tette függővé, hogy az eladó Salgótarjáni Rt. meghosszabbítja-e a fakitermelési határidőt. Fényes László képviselő közbenjárására ez sikerült is. November 6-án a városba utazott Sebők Frigyes, a fakitermelő részvénytársaság igazgatója, aki Oltványi Ödön helyettes polgármesterrel, dr. Bencs Kálmán pénzügyi tanácsossal, dr. Murányi László főügyész helyettesével, Guttmann Lajos, Klein Miksa szakértőkkel tárgyalt a vételről, majd megkötötték a szerződést, mely szerint a fakitermelő részvénytársaság elad 80.000 métermázsa száraz tűzifát mázsánként 9 korona 50 fillérért. Végül is ebből a szerződésbe csak 600 vagon, tehát 60 ezer mázsa került, mert az eladó 15–20 százaléknyi nyers vágású fát is el akart adni, de ebbe a város nem ment bele. Megegyeztek a szállítás ütemében is, november, december, január hónapokban 150-150 vagon, február, márciusban pedig 75-75 vagon fának kellett volna Nyíregyházára érkeznie.⁹⁴

Néhány nap múlva azonban kiderült, hogy a fakitermelő részvénytársaság nem is létezik, és Sebők Frigyes ismét Nyíregyházán járva kérte, hogy a szerződést Finály Zsigmond budapesti fakereskedőre írják át.

Az 1917. december 21-i közgyűlésen Somogyi Gyula közjegyző, képviselő a fa-ügy miatt igen élesen támadta dr. Bencs Kálmánt, fegyelmi eljárás kezdeményezésével fenyegetve meg, mert szerinte a városra nézve károsan intézték a favásárlást. Tulajdonképpen nem is a fa-ügy volt itt már a fontos, hanem az akkor már a polgármesteri székre aspiráló Bencs Kálmánt akarta az ellenpárt ellehetetleníteni. Ez viszont nem sikerült, mert a közgyűlés többsége megvédte Bencset, nem látva okot a vizsgálatra, még kevésbé a fegyelmi eljárásra.

A Nyírvidék december 29-i száma pedig már a fa-ügy megnyugtató befejezését közölte. A város eladta Finály Zsigmondnak a kivágásra váró 12 600 köbméter fáját, ugyanakkor vett tőle 600 vasúti kocsit fát, vagononként 950 koronáért. Így a korábban 6 korona 60 fillérért vásárolt fát 12 korona 60 fillérért, tehát haszonnal adta tovább. Csak az nem tetszett a képviselőnek, hogy a tőlünk 12.60-ért vett fát, Finály azonnal el is adta Erzsébetfalvának 24 koronáért. Közben Oltványi Ödön Budapesten járt és a Faértékesítő Irodában azt az információt szerezte, hogy az iroda az összes szerződést megsemmisíti, és közvetlen egyezkedésre utasítja Nyíregyházát és Erzsébetfalvát, Finályt kizárva. Így Nyíregyháza drágábban adhat, Erzsébetfalva meg olcsóbban vehet fát. A faközpont felkutattatta azt a 600 vasúti kocsit fát is, amit Finály ígért, s abból vagononként 950 korona helyett 820 koronáért kap a város fát. Így a hatszáz vagon fán mintegy 80 ezer koronát nyert a város.⁹⁵

93. Nyv. 1917. okt. 18. XXXVIII. évf. 230. sz. 2.

94. Nyv. 1917. nov. 7. XXXVIII. évf. 246. sz. 2.

95. Nyv. 1917. dec. 29. XXXVIII. évf. 287. sz. 2.

1917 közepén cukorból, máskor sóból, gyufából voltak hiányok, azokat nagy utánjárással megoldották, egyedül a világító kőolaj hiányán nem tudtak segíteni. Rekvirálást három alkalommal kellett elrendelni, január-februárban, májusban és decemberben. A három rekvirálás során zár alá vettek 2485 mázsa 42 kg búzát, 4695 mázsa 1 kg rozstot, 2 mázsa kétszerest, 985 mázsa 49 kg árpát, 646 mázsa 66 kg zabot, 6217 mázsa 86 kg csöves tengerit, 943 mázsa 39 kg szemes tengerit, 109 mázsa 26 kg kölest, 30 mázsa 9 kg babot, összesen 161.015 mázsa 18 kg terményt. 1917-ben a Haditermény bizományosok 173 049 mázsa és 92 kg terményt vásároltak a városban, így a város összesen 334 065 mázsa és 10 kg terményt bocsátott az állam rendelkezésére.

Szálás takarmányból 5628 mázsa alomszalmát, 152 mázsa tavasz szalmát, 98 mázsa szénát, 46 mázsa zsúpszalmát, 15 mázsa nádat vettek zár alá.

A polgármesteri jelentés szerint 1917-ben az a város a fogyasztók rendelkezésére bocsátott 10.809 mázsa lisztet, 4800 mázsa cukrot, 1078 mázsa káposztát, 7 mázsa 50 kg margarint, 161 mázsa dánvaját, 2 mázsa szalámit, 15 mázsa borsót, 5 mázsa 60 kg babot, 40 kg aszalt szilvát és 1153 mázsa burgonyát. Ezen kívül 100 mázsa vörös hagymát és augusztus 23-ig 45 565 és fél liter tejet. Levágtak és elárusítottak 498 darab sertést és tüzelőanyagul 6961 méter fát. A városban az addigi hadikölcsönökből összesen 56 millió 443 ezer 350 koronát jegyeztek.⁹⁶

1918

Az utolsó háborús év elején a közgondolkodásban is jelentős változások történtek. Egyre erősödött, főleg a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a polgári radikálisok ténykedése eredményeként az igény a választójog kiterjesztésére. Ezen eszméket hirdette a város országgyűlési képviselője, Fényes László is. A város és képviselője közötti kapcsolat elmélyítését szolgálta az 1918. február végén megalakult Fényes László Asztaltársaság is. Az alakuló értekezletet február 24-én délután 4 óraker tartották a Korona szálló éttermében. A több mint 300 fős asztaltársaság kifejezett célja az volt, hogy szolgálni kívánja a városban Fényes László eszméit, s az átalakuló társadalomban a háborúból való hazatérőknek a visszailleszkedésben segítségére legyen. Erre az alkalomra Fényes László is Nyíregyházára utazott és február 24-én délelőtt szintén a Koronában képviselői beszámolót tartott.⁹⁷

1918 tavaszától azután megszorodtak a civil társadalom megmozdulásai a városban. Április 22-én délután 2 óraker a város összes üzletét bezárták, valamennyi üzemben szünetelt a munka, sőt jó néhány magánhivatal sem fogadott ügyfelet. A Korona szálló földszinti termében népgyűlést tartottak, melyen új jelenségeként sok nő is részt vett. A szónok a helyi szociáldemokrata párt egyik megbízottja, Kazimir Károly volt, aki az általános, egyenlő és titkos választójogért szállt síkra. Répánszky János előterjesztésére a népgyűlés Kazimir Károly követelését határozatba is foglalta, s felkérte Fényes Lászlót, hogy azt továbbítsa a képviselőház elnökéhez. Délután 5 óraker a népgyűlés véget ért, s az élet a korábbi kerékvágásban folyt tovább.⁹⁸

Nagy demonstrációt tartott a város lakossága 1918. május 1-jén is. A Korona szálló udvarán délután 3 óraker kezdődött a népgyűlés, melyen a szervezők nevében az üdvözlő szavakat Kazimir Károly tartotta, majd a népgyűlés elnökévé Nagy

96. SzSzBMÖL. V.B.181. jkv. 1918. febr. 20. Kgy. 87/1918.

97. Nyv. 1918. febr. 23. XXXIX. évf. 45. sz. 2.

98. Nyv. 1918. ápr. 24. XXXIX. évf. 94. sz. 2.

Kálmán gyógyszerészt választották meg. A beszédek sorát dr. Garay Kálmán városi pénzügyi tanácsos nyitotta meg, majd a Feministák Egyesületének nyíregyházi elnöke, Groák Ödönné szólott. A gyűlésen megjelent és szót kért Fényes László is, aki ismét csak az általános választójog bevezetésének fontosságát hangsúlyozta. Amikor beszédében oda ért, hogy a népnek jogai biztosítására joga van a forradalomra is, a mellette álló Kiss Sándor rendőrfőkapitány közbeszólt az elnökhöz fordulva, hogy ne engedjen ilyen fejtegetéseket, mert közbe kell lépnie. A tömeg viszont hangos szóval a képviselőnek adott igazat, aki beszédét azzal folytatta, hogy a népnek joga van a forradalomhoz, de oka is van rá, hogy ne tegye azt, mert az csak újabb szenvedéseket hozna rá. A népgyűlés végén a határozati javaslatot Nagy Kálmán fogalmazta meg, mely szerint elfogadják a választójog adott mértékét, de minden eszközzel tovább küzdenek annak kiterjesztéséért. A javaslat elfogadásával ért véget a népgyűlés.⁹⁹

A rekvirálások 1918-ban is napirenden voltak, bár a májusban elrendelt 19 vasúti kocsis helyett a város a rekvirálást mellőzve 1934 mázsát szállított le, és az előírt 110 szarvasmarha közül is a hónap végére beszállított 84 darabot.¹⁰⁰ Júniusban 100 mázsás zsírt kellett beszolgáltatni. Az aratás és a cséplés idején derült ki, hogy az 1917-hez képest még rosszabb az 1918. évi termés. A holdankénti termésátlagok igen alacsonyak voltak, búzából 210 kg, rozsból 234 kg, árpából 113 kg és zabból 66 kg. Éppen ezért a polgármester megtiltotta a Haditermény Rt. bizományosának, hogy a városból terményt szállítson el, hiszen valóságos éhínség fenyegette a lakosságot.

1918 augusztusában a kormány az egész országban zár alá vette a burgonyát. A vármegyéből 16 ezer vasúti kocsis burgonyát kell beszolgáltatni, már ezt a mennyiséget sem sikerült teljesíteni. A város határában viszont annyi sem termett, ami a lakosság ellátására elegendő lehetne, ezért az alispán mentesítette Nyíregyházát a beszolgáltatás alól. Ugyanakkor a Károly király kezdeményezésére és az ő fővédnőiségével működő gyermeknyaraltatási akció folytán augusztus 8-án 500 bécsi gyermek érkezett a városba, akiket az állomáson az alispán és a polgármester vezetése alatt a város tanácsa köszöntötte, majd elhelyezték őket a családoknál.¹⁰¹

Augusztus 8-án délután 6 óra körül érkezett meg, több órás késéssel, az ausztriai gyerekek különvonata. A polgári fiúiskola udvarán osztották szét a fáradt gyerekeket családokhoz. Fogadta őket Mikecz Dezső alispán és dr. Bencs Kálmán polgármester, Oltványi Ödön főjegyző, dr. Garay Kálmán, Krecsányi Lajos tanácsnokok, dr. Konthy Gyula főorvos, dr. Walter Géza aljegyző, Kiss Sándor rendőrfőkapitány, Moravszky Ferenc a nyaraltató bizottság helyettes elnöke, az egyházak vezetői, a leányegylet részéről Kégly Szeréna és Klár Berta. Walter Géza hetek óta dolgozott a nyaraltatási akció sikerén. Az osztrák gyermekek szeptember 14-én, szombaton indultak haza. Az előtte való nap délutánján a bujtosi pályán ünnepi műsort adtak, ezzel köszönve meg a város és lakói jóindulatát.¹⁰²

A gondok mellett enyhülést a szeszgyár folyamatosan jó termelése jelentett. Ennek évi tiszta jövedelme 170 ezer korona volt, melyből 100.000 koronát a város rendelkezésére bocsátottak 50 ezer koronából újabb beruházások történtek, 20 ezer koronát pedig jutalomképpen szétosztottak dr. Garay Kálmán pénzügyi tanácsnok, Mangesius Ödön ügyvezető igazgató, Fried Sándor könyvelő, Pap Ferenc gyárvezető,

99. Nyv. 1918. máj. 3. XXXIX. évf. 101. sz. 2–4.

100. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. máj. 24. Kgy. 240., 241/1918.

101. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. aug. 30. Kgy. 427., 429/1918.

102. Nyv. 1918. szept. 11. XXXIX. évf. 204. sz. 3.

Ségel Fülöp üzemvezető, valamint raktárosok, fűtők, munkások között, de még Cserhanyaev és Vinakorov orosz hadifoglyok is kaptak 100-100 koronát.¹⁰³

1918. május 4-én érkezett a városba Kiss Árpád színiigazgató és társulata, aznap kezdődött a színházi idény a Márványmenyasszony című operettel Borbély Lilivel a főszerepben.

A színészek részt vettek a katonaság által szervezett társadalmi megmozdulásokon is. 1918. június 3-án nagy népünnepélyt rendeztek a 14-es huszárok a Sóstón az ezred özvegy-, árva- és rokkantalapja javára. Sáray Elemér cigányprimás és zenekara kíséretével indult az első különvonat délután 2 órakor a Sóstóra. Az első járatot azután félóránként követte a többi. Kinn a nyári tánchelyiségben a debreceni MÁV vasgyár munkászenekara játszott, az egész Sóstót bazár, cirkusz, cukrászdák, gyorsrajzoló sátor töltötték meg. Különlegességeként fellépett egy orosz hadifogoly zenekar is orosz nótákkal. A huszárok háborús életképet mutattak be a sóstói híd elfoglalásával, majd a kabaré következett Borbély Lilly, Relle Margit, Béhr Matild, Szalma Sándor, Deák Gyula előadásában. Vacsora után a nagyteremben záróráig tartott a tánc.¹⁰⁴ A Nyírvidék 1918. június 20-i számából tudjuk, hogy a népünnepély tiszta bevétele 25 069 korona és 48 fillér volt.

1918. június 29-én elbúcsúzott Nyíregyházától Relle Margit a Kaméliás hölgyben, majd július 1-én Borbély Lilly a Gül Babában.

Az 1918-as színi évad július 30-án A kék rókával ért véget. Ekkor Kiss Árpád színiigazgató az újságban is elbúcsúzott a színházba járó közönségtől, megköszönve meleg pártolásukat.¹⁰⁵

A háborús viszonyok ellenére a város vezetése igyekezett iskoláit tovább fejleszteni. Az 1918. április 19-i közgyűlésen olvasták fel Baruch Artúr és dr. Hoffmann Móríczt beadványát a községi felsőkereskedelmi iskola tárgyában. A közgyűlés a kérvényre elhatározta, hogy a felsőkereskedelmi iskolát beindítja. A város elhatározza a felsőkereskedelmi iskola ügyét Ennek érdekében a tanács készítse el az iskola szervezeti szabályzatát és terjessze a képviselőtestület elé. Szintén a tanács szeptemberre gondoskodjék megfelelő helyiségről az iskola számára, valamint felszerelésről és minden egyéb szükségletéről. Az előirányzat szerint az 1818/1919 évi bevétel: 35 090 korona, a kiadás 33.168 korona, 1919/20-as tanévben bevétel 48 590 korona, kiadás 45 058 korona, az 1920/21 tanévben a bevétel 60 590 korona, a kiadás 60 138 korona, s végül az ezeket az éveket követő normális évek bevétele 53 150 korona kiadás 58 000 korona. Az 1912-ben és 1914-ben megszavazott évi 6000 korona segélyt a város továbbra is fenntartotta. Az iskolát a képviselőtestület az alábbiakkal indokolta: „Évek óta ropant szüksége jelentkezik annak, hogy városunkban egy felső kereskedelmi iskola felállíttassék”, már csak azért is, hogy ne idegen iskolákba, ne idegen településekre menjenek el a fiatalok, vagy éppen más iskolatípust válasszanak. „E nem kívánatos következmény elhárítása, másrészt a gyakorlati pályákra készülő ifjaknak a megfelelő szakiskolához leendő juttatása érdekében szükséges ennél fogva és a képviselőtestület elhatározza a szóban forgó felsőkereskedelmi iskolának a felállítását.”. Azért is a város állítja fel, mert az idő tájt az államtól ezt nem remélheti, arra sincs kilátás, hogy az iskolát magánszemélyek vagy társulások működtessék.¹⁰⁶

Nyárra megérkezett a vallás- és közoktatásügyi miniszter 117370/VI. A.-1918. számú rendelete az iskola megnyitása tárgyában. 1918. július 26-án a közgyűlés

103. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. júl. 26. K. 22757/1918.

104. Nyv. 1918. jún. 4. XXXIX. évf. 125. sz. 2.

105. Nyv. 1918. júl. 31. XXXIX. évf. 171. sz. 2.

106. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. ápr. 19. K. 11093/1918.

köszönetét fejezte ki dr. Meskó László főispánnak, Fényes László országgyűlési képviselőnek, Baruch Artúrnak és dr. Hoffmann Móricnak. Ugyanezen közgyűlés pályázat kihirdetése nélkül megválasztotta igazgatónak Margócsy Emil debreceni felsőkereskedelmi tanárt „tekintettel arra, hogy a legszélesebb körből beszerzett értesítések szerint az igazgatói állásra nevezett igen alkalmas...” A polgármester már meghirdette egy elsősorban francia-német, vagy magyar-francia, másodsorban bármely szakos tanári állást, az iskola szükséges felszerelését a budapesti Feivel Lipót utódai budapesti cégnél megrendelte. Jövőhagyólag vették tudomásul, hogy az igazgató a számtant, a mennyiségtant és esetleg valamelyik ellátatlan tárgyat, a megválasztandó tanár a nyelveken kívül a kereskedelmi levelezést és történelmet tanítja, míg a többi tárgyakat, ezek között a tornát is, megfelelő képesítéssel bíró tanárok fogják előadni. Az iskola helyéül ideiglenesen a város tulajdonát képező úgynevezett Kisbörtön épületét jelölték ki az Eötvös utca 13. és a Csillag utca 2. saroképületet, melynek sarokterme tanterem, a többi helyiségei tanári szoba, igazgatói szoba és lakás lesznek. Az épületben lévő cselédszerző intézetet a városmajorba tették át.¹⁰⁷ Az 1918. október 18-i közgyűlésen jelentették be, hogy az iskolába 50 növendék iratkozott be, 22-en Nyíregyházáról, 24-en a vármegyéből és négyen más törvényhatóságból. Ugyanezen a közgyűlésen az iskola felügyelő bizottsága új iskolaépületet kért, mert a következő tanévben már 3 tanteremre lesz szükség a kiszolgáló helyiségek mellett: A közgyűlés úgy döntött, hogy az akkor frissen megvásárolt Vay Ádám utcai Bodnár István-féle házat adja át.¹⁰⁸

1918 őszére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a Monarchia kimerült és a leg-halványabb remény sincs a háború győzelmes befejezésére. Az ellátási nehézségek a tetőfokra hágtak, de egyre erősödött a belső feszültség és a nyugtalanság is, melyet tovább növelt, az addig ismeretlen, nehezen gyógyítható kór, a spanyolnátha megjelenése. Az 1918. október 18-i közgyűlésen jelentette be Bencs Kálmán, hogy szeptember második felében Nyíregyházán is fellépett a spanyol kór. Halálesetek is történtek, s azok szaporodás miatt az alispán az iskolai tanítást előbb október 13-ig, majd a polgármester kérésére október 27-ig beszüntette. Ugyanaddig a mozgóképszínházakban is betiltották az előadásokat. A közgyűlésig Nyíregyházán 811 ember betegedett meg, kik közül 36-an haltak meg. Páratlan tevékenységet fejtet ki a járvány leküzdésében dr. Konthy Gyula városi ügyvezető orvos és dr. Hoffmann Emil kerületi orvos.¹⁰⁹

Ugyanezen a közgyűlésen jelentette be a polgármester, hogy a rend fenntartására a császári és királyi katonai rendőrség alárendeltségében 32 fős katonai rendőrség is cirkál a városban. Ezekben a napokban ismételtén kérte a közgyűlés, hogy a rend biztosítására, a városi csendőrség megerősítésre lovas csendőrséget helyezzen a belügyminisztérium Sipos bokorba, Királytelki pusztára és Simapusztára.

A hangulatot azonban ekkor már az Oroszországból hazatérő hadifoglyok formálták. A mindenfelé felbomló frontokról szervezeten vagy szervezetlenül özönlő katonák és a hazatérő hadifoglyok nap mint nap átutaztak Nyíregyházán. Jelenlétükkel, mozgásukkal, jelszavaikkal, indulataikkal nem a régi közigazgatás malmára hajtották a vizet.

1918. október 20-án, vasárnap délelőtt 11 órakor ismét nagy népgyűlés volt a Zöldség téren. Ötezres tömeg gyűlt össze, hogy állást foglaljon a mielőbbi béke, a magyar demokrácia, a magyar állam függetlensége mellett. Kimondta a népgyűlés,

107. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. júl. 26. K. 22343/1918.

108. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. okt. 18. Kgy. 583., 584/1918.

109. SzSzMÖL. V.B.181. jkv. 1918. okt. 18. Kgy. 525/1918.

hogy össze kell fogni mindazon erőknél, akik ezt akarják. Nagy Kálmán megnyitó beszéd ezután dr. Garay Kálmán ismertette a kibontakozás útját és lehetőségeit, melyek szerinte mind egyfelé mutatnak, a Károlyi Mihály által megszemélyesített politika támogatása felé. Garay határozati javaslatot is előterjesztett: Károlyi Mihály és a vele szövetséges pártok, a Függetlenségi és 48-as Párt, a Szociáldemokrata Párt és az Országos Polgári Radikális Párt vezetősége egységes blokkban egyesüljenek, és e követeléseknek szerezzenek érvényt. A bejelentett szónokok közül Groák Ödönné betegsége, Gábor Sándor rajta kívül álló okok miatt nem tudott megjelenni, ezért azután Kazimir Károly kapott szót, aki az osztályuralom elvetését és a népparlament megválasztását követelte. A népgyűlés végén a jelenlévők táviratot intéztek a közéleti miniszterhez a város zsír- és lisztszükségletének mielőbbi kielégítését követelve. A népgyűlésen ismét nagy számban jelentek meg a nyíregyházi asszonyok is, akiket a Feminista Egyesület ügyvezetője, Sztompák Mária kért fel a részvételre.¹¹⁰

„Országok összeomlásáról, új országok alakulásáról szállingózó hírek közepette, amikor csődöt vallottak a régi értékek, falvakban, városokban felborult a rend, ellenőrizhetetlenné és irányíthatatlanná vált az élet, Nyíregyháza régi közigazgatása is csődbe jutott. 1918. október 31-én Bencs Kálmán polgármester táviratban közölte a város csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz, tudomásul vette a dr. Murányi László vezetésével megalakult városi Néptanács működését, de az 1918. november elején kirobbanó rendbontást, fosztogatást és lövöldözést képtelen volt megakadályozni. A rend a város laktanyáiban is felborult. A legénység megtagadta az engedelmességet. Kitért a forradalom.” – írja Takács Péter.¹¹¹

Irodalomjegyzék

- Bene, 1991.: Bene János: A nyíregyházi huszárok. Jósa András Múzeum Kiadványai 31. sz. Nyíregyháza, 1991.
- Bene-Margócsy, 1999.: Adalékok a százéves nyíregyházi kórház történetéhez. Összeállították: Bene János és Margócsy József. Nyíregyháza, 1999.
- Bene 1999/a.: Bene János: 115 éves a nyíregyházi tűzoltóság. Nyíregyháza, 1999.
- Horváth, 1982.: Horváth Sándor: Ságvári-telepi krónika. In.: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás III-IV. Szerkesztő: dr. Gyarmathy Zsigmond. Szabolcs-Szatmár megyei levéltár kiadványai. Nyíregyháza, 1982.
- Jakó-Kührner, 2006.: Jakó János dr.-Kührner Éva: Kilencven éve létesült Nyíregyháza I. világháborús katonai szükségkórháza, a barakk-kórház. In.: Orvosi hetilap, 2006. február 26. Budapest, 2006.
- Korányi, 1931.: Korányi Aladár: Nyíregyháza közoktatásügyi intézményei. In.: Nyíregyháza és Szabolcsvármegye községei. Magyar városok monográfiája VIII. Szerk.: Hunek Emil. Budapest, 1931.
- Margócsy, 1986.: Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák II. Újabb fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza, 1986.
- Margócsy, 1995.: Margócsy József: Nyíregyháza nemzet- ill. országgyűlési képviselői 1848–1944 között. In.: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XI. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. Évkönyvek 11. Szerk.: Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1995.
- Oberländer, 1997.: M. Oberländer Erzsébet: Három nyíregyházi polgármester (Adalékok a nyíregyházi Bencs-család egyik ágának történetéhez). In.: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv XII. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai I. Évkönyvek 12. Szerkesztő: Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1997.
- Pirigyi, 1987.: Dr. Pirigyi István: A Hajdúdorogi Egyházmegye története. In.: A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve. Nyíregyháza, 1987.
- Takács, 1987.: Takács Péter: A polgárosodás útján (1848–1918). In.: Nyíregyháza története. Nyíregyházi Kiskönyvtár 15. sz. Szerk.: Cserenyák László és Mező András. Nyíregyháza, 1987.

110. Nyv. 1918. okt. 22. XXXIX. évf. 239. sz. 1–3.

111. Takács, 1987. 155.